

LIDSKÁ PRÁVA V KONTEXTU ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE

FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci

Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky

FORS

© 2011

Zpracovala Katarína Šrámková

FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci

Bělehradská 92, 120 00 Praha 2

Tel.: +420 222 522 480

www.fors.cz

Registrace č. 56/2150/02 na Magistrátu hlavního města Prahy, oddělení občansko-správních agend ze dne 7. 10. 2002, IČ 71010114

Jazyková korektura: Kateřina Havránková

Grafická úprava: Denisa Kuglerová

Tisk: Com4t

Na obálce: Průvod s dary na slavnostní bohoslužbě k příležitosti otevření školy v Bozoum, září 2011. Autorka fotografie: Ludmila Böhmová, SIRIRI

ISBN: 978-80-904395-8-0

Tuto studii bylo možné připravit díky finančním prostředkům Ministerstva zahraničních věcí ČR (MZV) v rámci Projektů v oblasti priorit zahraniční politiky ČR a mezinárodních vztahů a Evropské unie(EU). Stanoviska vyjádřená v této zprávě jsou pohledem FoRS a nevyjadřují postoj MZV ČR ani EU.

Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky

LIDSKÁ PRÁVA V KONTEXTU ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE

FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci

2011

SEZNAM ZKRATEK

AAA	Akční plán z Akkry
CHČR	Charita Česká republika
ČR	Česká republika
ČRA	Česká rozvojová agentura
ECOSOC	Ekonomická a sociální rada
EU	Evropská unie
FoRS	České fórum pro rozvojovou spolupráci
HDI	Index lidského rozvoje (Human Development Index)
HDP	Hrubý domácí produkt
HND	Hrubý národní důchod
HRBA	Lidskoprávní přístup k rozvoji (Human Rights-Based Approach to Development)
ICCPR	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (International Covenant on Civil and Political Rights)
ICESCR	Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)
ICTI	Mezinárodní svaz hračkářského průmyslu (International Council of Toy Industries)
IDPs	Vnitřně přesídlené osoby (Internally displaced persons)
LDCs	Nejméně rozvinuté země (Least Developed Countries)
LPTP	Odbor lidských práv a transformační politiky
MDGs	Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals)
MZV ČR	Ministerstvo zahraničních věcí ČR
MoLHSA	Ministerstvo práce, zdravotnictví a sociálních věcí Gruzínské republiky
MSI	Multistakeholders initiative
NNO	Nevládní nezisková organizace
ODA	Oficiální rozvojová pomoc (Official Development Aid)
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OHCHR	Vysoký komisař pro lidská práva (Office of the High Commissioner for Human Rights)
ORS	Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci
OSN	Organizace spojených národů
SACOM	Students and Scholars against Corporate Misbehaviour
SAR	Středoafriická republika
UDHR	Všeobecná deklarace lidských práv (Universal Declaration of Human Rights)
UNDP	Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme)
ZRS ČR	Zahraníční rozvojová spolupráce České republiky

SEZNAM TABULEK A BOXŮ

Box 1: Vlastnosti lidských práv.....	6
Box 2: Povinnost státu respektovat, chránit a naplňovat lidská práva – všechna a všech lidí.....	8
Box 3: Tři generace / tři dimenze lidských práv.....	8
Box 4: Vídeňská deklarace a právo na rozvoj.....	8
Box 5: Index lidského rozvoje	10
Box 6: Chudoba a lidská práva.....	11
Box 7: Lidský rozvoj a Rozvojové cíle tisíciletí.....	12
Box 8: Politický proces budování státu schopného postupně naplňovat lidská práva jako součást lidskoprávního přístupu k rozvoji.....	13
Tab. 1: Rozvoj z lidskoprávního úhlu pohledu	13
Tab. 2: MDGs a související lidskoprávní normy	15

OBSAH

Executive Summary.....	1
Úvod.....	3
1. Příběh a základní popis lidských práv	6
1.1. Stručná historie a vývoj lidských práv po druhé světové válce v mezinárodním právu (s důrazem na nedělitelnost lidských práv).....	6
1.1.1. Charta OSN jako konceptuální a právní základ pro internacionalizaci lidských práv (obou generací).....	6
1.1.2. Mezinárodní listina lidských práv jako formální vyvrcholení internacionalizace lidských práv	7
1.1.3. Paradox dělitelnosti nedělitelných lidských práv a Vídeňská deklarace	8
1.2. Lidskoprávní dokumenty ratifikované Českou republikou	9
2. Vývoj přístupů k rozvojové spolupráci a lidská práva.....	10
2.1. Propojení rozvojové spolupráce a mezinárodního rámce lidských práv: lidský rozvoj	10
2.2. Lidskoprávní přístup k rozvoji s důrazem na Rozvojové cíle tisíciletí.....	12
2.2.1. Lidskoprávní přístup(y)	12
2.2.2. Rozvojové cíle tisíciletí a lidskoprávní přístup k rozvojové spolupráci.....	14
3. Lidská práva v zahraniční rozvojové spolupráci ČR a projektech českých rozvojových nevládních neziskových organizací	16
3.1. Lidská práva v zahraniční rozvojové spolupráci ČR	16
3.2. Lidská práva v projektech vybraných českých rozvojových NNO.....	17
3.2.1. Charita Česká republika: Podpora prevence a včasného odhalení rakoviny u žen v oblastech Samegrelo a Shida Kartli (Kateřina Zezulková)	17
3.2.2. SIRIRI: Projekt Škola (Jan Böhm)	21
3.2.3. NaZemi – společnost pro fair trade: Víte, s čím si hrajete? Kampaň za zlepšení pracovních podmínek v hračkářském průmyslu (Katarína Šrámková)	22
3.2.4. Člověk v tísní: Prevence obchodování s dětmi v Arménii (Mobilized and empowered system of prevention of child trafficking in Armenia through awareness raising, capacity building and networking) (Jan Faltus)	25
3.2.5. Shrnutí: lidská práva v projektech vybraných NNO.....	27
Závěr	28
Seznam použitých zdrojů.....	29

ABSTRAKT

Tato studie analyzuje, do jaké míry jsou v českém prostředí zohledňována lidská práva a lidskoprávní principy v kontextu rozvojové spolupráce. Práce nejdříve teoreticky ukotvuje lidskoprávní koncept v kontextu rozvojové spolupráce a dosahování rozvojových cílů obecně, a to s důrazem na Rozvojové cíle tisíciletí. Potom následuje analýza (ne)zohledňování lidských práv a lidskoprávních principů v konkrétním – českém kontextu, a to jak na úrovni oficiální politiky zahraniční rozvojové spolupráce ČR, tak na úrovni českých nevládních neziskových organizací věnujících se rozvojové spolupráci. Snahou přitom je zdůraznit nedělitelnost a vzájemnou propojenost všech lidských práv.

KLÍČOVÁ SLOVA

lidská práva, lidskoprávní principy, rozvojová spolupráce, rozvoj, Rozvojové cíle tisíciletí, lidský rozvoj, lidskoprávní přístup k rozvoji, emancipace, participace (zapojení), nediskriminace, upřednostňování zranitelných skupin, odpovědnost, zahraniční spolupráce České republiky, Siriri, NaZemi – společnost pro fair trade, Člověk v tísní, Charita Česká republika

EXECUTIVE SUMMARY

Human Rights Agenda in the Official Development Cooperation of the Czech Republic and in the Projects of Selected Czech NGOs

by Katarína Šrámková for FoRS – Czech Forum for Development Co-operation

Human rights agenda in the official development cooperation of the Czech Republic

The following summary of the Czech official development cooperation (ODA) from the perspective of human rights and reduction of global poverty is based on an analysis of current policy documents of the ODA: the new Act on Development Cooperation and Humanitarian Aid and Amending Related Laws from July 2010 (Act 151/2010, further mentioned as *Act on ODA and HA*); the new Development Cooperation Strategy of the Czech Republic for 2010 – 2017 (further mentioned as *ODA Strategy*) the new Transition Promotion Strategy and Description of Transition Promotion Program (TRANS) (further mentioned as *Concept of Transition Policy*) from July 2010. The key highlights are the following:

- The Act on ODA and HA, Transition Promotion Strategy as well as the ODA Strategy for 2010 – 2017 **explicitly mention human rights**.
- The current policy documents of the Czech ODA and also the respective actors of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (Department of Development Cooperation – DDC and Department of Human Rights & Transition Policy – DHR) **reflect the interrelation and interdependence of development activities with human rights promotion, civil society, democracy and good governance of public affairs**.
- **The main departments of the Ministry of Foreign Affairs whose agenda relates most to the area of human rights (i.e. DDC and DHR) are aware of the indivisibility and interdependence of the so-called first (i.e. political and civic rights) and second generation (i.e. economic, social and cultural rights) of human rights.**
- The ODA Strategy states that “[t]he strategic objective of Czech development policy is to eradicate poverty and promote security and prosperity through effective partnership, enabling poor and undeveloped nations to realize their development goals.”
- The Concept of ODA for 2010-2017 reflects the participation and accountability of both the partner government and local people: “the Czech Republic will accentuate, more than ever, the **involvement of local people** (governments, elected representatives, civil society organizations) at **all stages of the project cycle in order to strengthen ownership**, and thus the effectiveness, of cooperation.”
- Many approaches to the issue of human rights in development (such as the Human Rights-Based Approach, HRBA) share the view that **human rights should not only be goals, but also tools for development**. It is therefore significant that **human rights are defined as one of the cross-cutting principles** in the *ODA Strategy*. In practice, the **perception of each generation of human rights is different**. It can be inferred from the analysis of the policy documents that neither DDC nor DHR perceive economic, social and cultural rights as a specific tool of development cooperation and see their fulfillment rather as a goal of the ODA activities. In this respect, it can be questioned whether the **political commitments of the Czech Republic in the area of development cooperation will be adequately reflected in the context of its existing legislative commitments in the field of human rights**. According to the ODA Strategy, the Czech Republic “manifests *solidarity* with people in poor, underdeveloped countries, and understands that it should share *responsibility in addressing global problems largely related to poverty*.” From the human rights approach, the elimination of global poverty is indeed an **obligation of all developed countries**, including the Czech Republic.
- **The ODA Strategy is to a certain degree incoherent** in perceiving the human rights concept itself. When defining human rights as a cross-cutting topic, the document mentions “**basic human, economic, social and labour rights**.” **The ODA documents should however clearly reflect that economic and social rights are also “basic human rights.”**
- As opposed to the ODA Strategy, the **Transition Promotion Strategy refers to the human rights conventions ratified by the Czech Republic**. The Strategy mentions the importance and interrelation of all human rights generations. In practice, however, the Department of Human Rights is only active **in areas of political and civic rights**. This narrow understanding of human rights in the world is **mainly based on the specific Czech experience** in the process of social, political and economic transformation.
- The Czech transition experience can represent a major advantage for the Czech Republic compared to other countries, taking into account the **importance of local context, needs of local people and their ownership**. In this respect, the focus of the Czech transition policy on the capacity building of the (local) civic society in authoritarian countries can be viewed as beneficial.
- **It is positive that the Czech Development Agency regards human rights as a cross-cutting topic/principle within its proposal assessment procedure.**

The above listed facts show that the ODA has a **basic political framework theoretically reflecting the connection between human rights and development cooperation**. However, a higher degree of integration of human rights in Czech foreign policy is missing.

Mid-term evaluation can be seen as a good opportunity for introducing the guiding principles of a human rights-based approach (emancipation, participation, accountability, non-discrimination and empowerment) and other suitable tools **into the Czech ODA**. This also applies in connection with the MDG revision which will officially start in 2012.

The Czech Republic has the potential not only to become an EU member countries with a progressive development policy reflecting the factual interrelation of the human rights agenda and development (such as Denmark or Sweden), but also to **be actively engaged in the process of strengthening the role of human rights in EU development policies**. This potential position would be **in line with the recommendations of CONCORD** towards the EU to adopt the human rights-based approach to development in its efforts to reduce global poverty.

Human rights in the projects of selected Czech development NGOs

The following section summarizes four development cooperation projects implemented by four various Czech NGOs which are members of FoRS. The objective of the analysis was to find out to what extent the respective development NGOs consider human rights and the human rights-based approach in their projects. The evaluation focused on the reflection of five key aspects of the human rights-based approach to development: **emancipation, participation, non-discrimination and empowerment, local government accountability**.

The case studies were prepared by the organizations themselves in cooperation with the author of this analysis. The selected organizations differ in size, capacity and target countries in which they operate. Caritas Czech Republic and People in Need are large organizations and often operate in priority countries of the Czech Republic. SIRIRI and OnEarth – Society for Fair Trade are on the other hand small organizations whose projects are focused on non-priority countries of the Czech Republic. The role of the organizations within the projects and the focus of the projects also vary. The **Caritas Czech Republic** project “*Support of prevention and early detection of female cancer in Samegrelo and Shida Kartli, Georgia*” was a 9-month pilot project, publicly tendered by the Czech Development Agency. It was followed by “*Support of prevention and early detection of breast and cervical cancer in women in Samegrelo and Shida Kartli regions II*” in the years 2011 – 2013. The People in Need project “*Prevention of child trafficking in Armenia*” is a long-term (27 months) project which is in line with the European neighborhood policy and the Armenian Action Plan (especially in chapters “*Prevention of trading of minors*” and “*Enforcement of judicial power*”). The project of **SIRIRI** “*The School*” is the organization’s own project and it is a reaction to an initiative of the central African mission of the Discalced Carmelite order to support an existing elementary school in the central African city of Bozoum. The project of **OnEarth – Society for Fair Trade** “*Do you know what you’re playing with*” is a 3-year European campaign aiming at the improvement of working conditions in the globalized toy industry.

It should also be noted that some of the projects had not been finalized at the time of writing of this analysis and their evaluation could therefore not be included.

- **All the analyzed projects can be viewed in the international human rights framework.**
- **In two projects** (SIRIRI and Caritas CR), **human rights did not play an explicit role** within the project cycle, however they were reflected implicitly during the identification of the objective and strategy of the project. Furthermore, Caritas CR **reflects human rights in its ethical codex** which is part of the mission manual.
- The project of People in Need was led by the Section of Humanitarian and Development Aid where **human rights are one of the cross-cutting principles; active** support of human rights is explicitly mentioned in the vision and mission of People in Need.
- The project of OnEarth – Society for Fair Trade **explicitly refers to human rights and requests their adherence to by corporations.**
- All the analyzed projects emphasized the principles of **participation and non-discrimination of vulnerable groups and individuals**. This approach spontaneously leads to considering human rights principles and human rights themselves during implementation.
- All four NGOs are **aware of the practical indivisibility of human rights**. The pragmatic approach to development prevails over the explicit accent of all human rights obligations and demands for their immediate fulfillment, the NGOs prefer **gradual socioeconomic strengthening of the vulnerable groups and individuals** and gradual support of abilities of poor individuals or communities to escape poverty.
- In their projects, Caritas CR and SIRIRI do not challenge the government as the duty-bearer towards its citizens who are right-holders. These two NGOs **focus on building capacities and abilities of citizens** to claim their rights.
- In the projects of OnEarth – Society for Fair Trade and People in Need, there is an explicit reference to the accountability- aspect. In the former case, it is above all the **responsibility of corporations**, in the latter case it is the **cooperation with the government to strengthen its capacity to deliver its human rights obligations** – attention is given to good governance and law enforcement.
- **In all the case studies, the awareness-building and dissemination of information not only towards the primary target group, but also to broader public played an important role.** This helped to build awareness about global poverty issues in a global context.
- **A weakness** of the analyzed projects is the **low participation of the target groups (especially the vulnerable groups) in the decision-making process and project implementation** – in this respect the target groups maintained a role of passive recipients of development aid instead of becoming active partners in development cooperation.

Based on the above, it can be concluded that the **NGOs in this analysis are aware of the interrelation between human rights and development; to a certain extent they also apply the principles of the human rights-based approach to development in their practice. This is however done mostly in an implicit way and not as a specific objective.**

The analysis has revealed that the NGOs have difficulties in approaching the human rights principle of government accountability; NGOs focus in their projects on capacity building of right-holders without emphasizing the responsibility of the respective partner countries.

ÚVOD

Záměrem této studie je reflektovat, do jaké míry jsou, nebo nejsou v českém prostředí zohledňována lidská práva a lidskoprávní principy v kontextu rozvojové spolupráce.

Cílem je jednak teoreticky ukotvit lidskoprávní koncept v kontextu rozvojové spolupráce a dosahování rozvojových cílů s důrazem na Rozvojové cíle tisíciletí, jednak analyzovat situaci ohledně (ne)zohledňování lidských práv a lidskoprávních principů v konkrétním kontextu České republiky, a to jak na úrovni oficiální politiky zahraniční rozvojové spolupráce ČR, tak na úrovni českých nevládních neziskových organizací (NNO) věnujících se rozvojové spolupráci. Snahou je přitom zdůraznit nedělitelnost a vzájemnou propojenost všech lidských práv.

Analýza politického a legislativního rámce politiky zahraniční rozvojové spolupráce České republiky (dále jako ZRS ČR) vychází především z analýzy aktuálních koncepčních materiálů ZRS ČR, konkrétně z nového Zákona č.151/2010 o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí z července 2010, nové Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017 a nové Koncepce transformační politiky a Programu transformační spolupráce z července 2010. Důležitými v tomto směru byly rozhovory s odpovědnými aktéry Ministerstva zahraničních věcí ČR, jejichž agenda se nejvíc dotýká oblasti lidských práv – tedy Odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci a Odboru lidských práv a transformační politiky.

V projektech vybraných představitelů rozvojových NNO – Charity Česká republika, Siriri, NaZemi – společnosti pro fair trade a Člověka v tísni – byly analyzovány následující klíčové aspekty lidskoprávního přístupu k rozvoji: emancipace, zapojení (participace), nediskriminace a upřednostňování zranitelných skupin, odpovědnost státu. Vzhledem k tomu, že tato práce je pilotní na poli analýzy podpory lidských práv a rozvoje v praxi členů FoRS, její část věnující se analýze a shrnutí zjištění, do jaké míry vybrané NNO – členové FoRS ve svých projektech (ne)reflektují lidská práva a základní lidskoprávní principy, svým rozsahem přesahuje analýzu obecného politického a legislativního rámce politiky ZRS ČR.

Závěrem tohoto úvodu je potřebné zmínit, že záměrem studie nebylo vypracovat konkrétní doporučení adresovaná jednotlivým vládním či nevládním aktérům. Snahou bylo především otevřít hlubší debatu o lidských právech v kontextu rozvojové spolupráce a jejích projektů (jak ve vládním, tak v nevládním sektoru), přičemž tato diskuse přirozeně otevírá i otázky vnímání samotných lidských práv a lidskoprávního konceptu v českém prostředí.

PŘÍBĚH A ZÁKLADNÍ POPIS LIDSKÝCH PRÁV

1.1 Stručná historie a vývoj lidských práv po druhé světové válce v mezinárodním právu (s důrazem na nedělitelnost lidských práv)

Tato studie se zabývá lidskými právy jako součástí mezinárodního práva (v angličtině tzv. human rights law). Lidská práva tu představují soubor občanských, politických, ekonomických¹, sociálních a kulturních práv, která jsou zakotvena v mezinárodních a regionálních lidskoprávních úmluvách a také v ústavách mnohých států.

Lidskoprávní dokumenty přijaté po druhé světové válce představují v mezinárodním prostředí důležitý mezník. Právě díky lidským právům se totiž v mezinárodní sféře po boku států ocitl i jednotlivec se svými právy – člověk se stal subjektem mezinárodního práva.²

Box 1: Vlastnosti lidských práv

Lidská práva jsou: 1) vrozená – člověk má lidská práva, protože je člověkem; 2) nezczitelná – člověk bude mít lidská práva, i když budou potlačována, porušována či nerespektována; 3) univerzální – lidská práva náleží všem, bez ohledu na rasu, pohlaví, náboženství, politické vyznání, národnost, příslušnost k určité sociální skupině; 4) nedělitelná – lidská práva není možno dělit, protože jsou vzájemně propojená.

Až do druhé světové války byl stát v mezinárodních vztazích chápán jako jakási „černá krabice“ a to, co se odehrávalo uvnitř této „krabice“, bylo čistě vnitřní záležitostí daného státu.³ Tento postoj byl přitom zcela v souladu s jedním ze základních principů mezinárodních vztahů, a to principem suverenity a nevměšování do vnitřních záležitostí suverénních států, který je zakotven i v Chartě OSN (čl. 2(7)).⁴

Převládajícím názorem bylo, že stát jaksí „automaticky“ hájí zájmy svých občanů. Holocaust však v plném světle ukázal, že tento předpoklad není správný a že stát může systematicky porušovat základní práva svých občanů, včetně jejich práva na život. Snaha předejít hrůzám podobným holocaustu tak otevřela dveře k procesu internacionalizace lidských práv, jehož konceptuálním a právním základem se stala Charta OSN z roku 1945.⁵

1.1.1 Charta OSN jako konceptuální a právní základ pro internacionalizaci lidských práv (obou generací)

Při navrhování a schvalování Charty OSN na Konferenci Organizace spojených národů o mezinárodní organizaci v San Francisku v roce 1945 se především latinskoamerické státy snažily prosadit, aby součástí dokumentu byla i lidskoprávní deklarace. To se sice nestalo, ale Charta OSN, podepsaná 26. června 1945, se významnou měrou na lidská práva odvolává a na konferenci bylo odsouhlaseno, že nově vzniklé OSN okamžitě po svém vzniku začne na návrhu lidskoprávní deklarace pracovat.⁶

To, že na zakládající konferenci OSN v San Francisku byly do Charty OSN zařazeny konkrétnější formulace lidských práv oproti původně navrženým, bylo především výsledkem společného úsilí zhruba 40 nevládních neziskových organizací, zastupujících ženy, odborové organizace, etnické a náboženské skupiny, a delegací převážně malých států.⁷

Cíl dodržovat lidská práva státy deklarovaly v preambuli Charty OSN spolu s cílem zajistit mezinárodní bezpečnost a mír: „My, lid Spojených národů, jsouce odhodláni [...] prosazovat znovu svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a národů velkých i malých, [...] podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň ve větší svobodě.“⁸

Formulace „ve větší svobodě“, která se později objevila i v samotné lidskoprávní deklaraci OSN – ve Všeobecné deklaraci lidských práv, je zásadní. Poukazuje totiž na to, že lidská práva se netýkají jen politických a občanských práv¹⁰, která mají původ v liberálních revolucích 18. století a která vyžadují nezasahování ze strany státu do soukromé sféry svých občanů nad rámec toho, co je tzv. nevyhnutelným zasahováním státní moci k udržování veřejného pořádku, morality a obecného blahobytu v demokratické společnosti. Touto formulací mezinárodní komunita uznala, že vlády mají i určité „pozitivní“ povinnosti vůči svým občanům, a to při uspo-

¹ V této práci jsou pojmy „ekonomická práva“ a „hospodářská práva“ používána jako synonyma.

² Viz např. Ignatieff 2001: s. 5.

³ Po první světové válce, kdy byla v roce 1919 založena Společnost národů (na základě Pařížských mírových smluv), nedošlo k emancipaci jednotlivce v mezinárodním právu. Člověk dále zůstává objektem a nestává se subjektem mezinárodního práva. Zároveň však Úmluva o Společnosti národů představuje ve vývoji lidských práv důležitý mezník, protože garantuje práva jednotlivým specifickým kategoriím lidí, jako jsou: původní obyvatelé; cizinci; otroci; váleční bojovníci; dělníci; ženy; příslušníci náboženských, kulturních či etnických menšin aj. (Pro víc viz Úmluva o Společnosti národů, čl. 22, 23; online text dostupný např. na: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp).

⁴ Určitou výjimku zde představují první dokumenty mezinárodního humanitárního práva – Ženevská konvence o zlepšení osudu raněných příslušníků ozbrojených sil v poli z roku 1864 a Haagské konvence z let 1899 a 1907 o pravidlech vedení bojů. Tyto dokumenty totiž povýšily ochranu obětí válek a většiny základních lidských práv jednotlivců v době ozbrojeného konfliktu na státní záležitost, čímž ochranu jedince „vedly“ na mezinárodní úroveň, i když jenom v době války.

⁵ Pro více informací o spojitosti mezi internacionalizací lidských práv a snahou mezinárodní komunity zabránit opakování zkušenosti holocaustu viz např. Nowak 2003: s. 22–23.

⁶ Jhabvala 1997: s. 13.

⁷ Informační centrum OSN v Praze: Lidská práva. Nástroje na ochranu lidských práv, on-line text (<http://www.osn.cz/lidska-prava/?kap=6>).

⁸ United Nations (1945): United Nations Charter, San Francisco, 26 June, cit. Preamble, důraz přidaný.

⁹ Na této formulaci se bezesporu pozitivně podepsala známá řeč amerického prezidenta F. D. Roosevelta „Čtyři svobody“ z roku 1941. Roosevelt v této řeči prohlásil, že k dosažení bezpečnosti celého světa je zapotřebí dosáhnout čtyři svobody: svobodu slova a přesvědčení, svobodu vyznání, svobodu od nedostatku a svobodu od strachu.

¹⁰ Víc o vztahu politických a občanských práv a ekonomických, sociálních a kulturních práv např.: Alston, Goodman a Steiner, eds. 2008.

kojování jejich základních potřeb, jakými jsou sociální jistota, výživa, šatstvo, přístřeší, zdravotní péče a sociální služby, vzdělání či podíl na kulturním životě. Pro tato lidská práva se vžilo označení „hospodářská, sociální a kulturní práva“¹¹ nebo také „práva druhé generace“¹².

Hospodářská, sociální a kulturní práva hájí životní potřeby lidí, přičemž se snaží o harmonizaci zájmů jednotlivce a společnosti. Předmětem mezinárodního zájmu se tato práva stala v období rané industrializace a vzestupu dělnické třídy po první světové válce. Ukázalo se totiž, že pro život v důstojnosti nestačí, aby stát nezasahoval do soukromých záležitostí, jak tomu je v případě občanských a politických práv, ale že naopak existují práva, jejichž ochrana a naplňování jsou bez aktivní participace ze strany státu nemožné.

Na fakt, že pro OSN nejsou lidská práva jen práva politická a občanská, dále poukazují i jednotlivé články Charty OSN, konkrétně články 1(3), 55, 56 a 68. Článek 1(3) hovoří o „mezinárodní součinnost[í] řešením mezinárodních problémů rázu *hospodářského, sociálního, kulturního* nebo humanitního a podporováním a posilováním úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství“¹³. V článcích 55 a 56 kapitoly IX s názvem „Mezinárodní hospodářská a sociální součinnost“ se pak píše o povinnostech států a OSN v oblasti naplňování lidskoprávních cílů z článku 1(3). Poslední zmiňovaný článek 68 říká, že „Ekonomická a sociální rada zřizuje komise v oboru *hospodářském a sociálním* a pro podporování lidských práv, i jiné komise, potřebné k výkonu svých funkcí“¹⁴. Tento článek tedy mimo jiné znamená, že Ekonomická a sociální rada (dále ECOSOC) má za úkol založit lidskoprávní komisi, která vypracuje Deklaraci lidských práv.¹⁵ V únoru 1946 ECOSOC institucionalizoval Komisi pro lidská práva, která byla pověřena vypracováním Všeobecné deklarace lidských práv a jiných lidskoprávních dokumentů.

1.1.2 Mezinárodní listina lidských práv jako formální vyvrcholení internacionalizace lidských práv

V kontextu studené války, kdy se svět po druhé světové válce ocitl rozdělen do dvou ideologicky nesmiřitelných bloků, se úkol přeměnit přísliby států o ochraně lidských práv do konkrétní podoby v mezinárodním právním a institucionálním rámci stal během na mnohem delší trať, než původně Charta OSN předpokládala.

V roce 1948 byla nicméně na půdě OSN přijata Všeobecná deklarace lidských práv (dále UDHR).¹⁶ Právě díky UDHR byla uznána práva jednotlivce na mezinárodní úrovni. V principu UDHR posílila pozici každého jednotlivce na světě vůči státní moci: „uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě“¹⁷ a „[v]šichni lidé rodí se svobodní a sobě rovni co do důstojnosti a práv. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství“¹⁸. Lidská práva byla v Deklaraci uznána všem lidem „bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení“¹⁹ a zároveň bylo v textu UDHR zakotveno, že „[k]aždý má právo na to, aby vládl takový sociální a mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody stanovené v této deklaraci byly plně uplatněny“²⁰.

Problém byl, že vzhledem ke svému charakteru rezoluce Valného shromáždění OSN se Deklarace nestala právně závaznou a zůstala jen doporučením. Bylo proto žádoucí, aby byl přijat další dokument, který by lidská práva v mezinárodním prostředí kodifikoval. Z jednoho zamýšleného dokumentu se však reálně v roce 1966 staly dva dokumenty, protože na pozadí ideologického sporu mezi Východem a Západem by jinak nebyl dosažitelný žádný konsenzus ohledně mezinárodněprávní ochrany lidských práv. Toto rozdělení, které UDHR nepředpokládala, způsobuje dodnes v mezinárodním lidskoprávním systému určité těžkosti, především ohledně implementace lidských práv.²¹

UDHR nijak nekategorizovala ani necharakterizovala práva, která deklarovala. Během studené války se však otázka lidských práv stala především otázkou politickou. Západní státy se soustředily na ochranu a monitoring občanských a politických práv, které jsou v UDHR zakotvené v článcích 1–21, a to především prostřednictvím efektivního mechanismu Evropské úmluvy o lidských právech (dále EULP). Východní blok naopak prosazoval ekonomická, sociální a kulturní práva, zakotvená v článcích 22–28 UDHR. Zároveň však byl zásadně proti internacionalizaci lidských práv a neustále zdůrazňoval koncept nedotknutelnosti státní suverenity. Co se týče globálního Jihu, do popředí se vedle tématu dekolonizace a práva národů na sebeurčení stále víc dostávalo právo na rozvoj.²²

Dokumenty, které nakonec lidská práva v mezinárodním právu kodifikovaly, byly: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (dále ICCPR²³) a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (dále ICESCR²⁴). (To, že oba pakty byly přijaty 16. prosince 1966, byla pouhá shoda náhod. V platnost oba pakty vstoupily až v roce 1976, kdy je ratifikovalo potřebné množství států.)

¹¹ Henkin a kol. 1999: s. 73–99.

¹² Viz Box 3.

¹³ United Nations (1945): United Nations Charter, San Francisco, 26 June, čl. 1(3), důraz přidán. V čl. 1(3) je dále ukotven princip nediskriminace, který je základním principem Charty (United Nations General Assembly (1948): Universal Declaration on Human Rights, Res. 217 (A) (III), 10 December).

¹⁴ Tamtéž, čl. 68, důraz přidán.

¹⁵ Humphrey 1984: s. 13.

¹⁶ UDHR byla přijata jako Rezoluce Valného shromáždění č. 217 A (III) 10. prosince 1948. Výročí přijetí Deklarace se každoročně slaví jako Den lidských práv (United Nations General Assembly (1948): Universal Declaration on Human Rights, Res. 217 (A) (III), 10 December).

¹⁷ Tamtéž, Úvod.

¹⁸ Tamtéž, čl. 11.

¹⁹ Tamtéž, 2(a).

²⁰ Tamtéž, čl. 28.

²¹ Viz např. Henkin 2006 in: Allison a Power, eds. 2006: s. 13–14.

²² Viz další kapitola.

²³ United Nations General Assembly (1966): International Covenant on Civil and Political Rights, GA Res. 2200 A (XXI), 16 December.

Box 2: Povinnost státu respektovat, chránit a naplňovat lidská práva – všechna a všech lidí²⁷

Primární odpovědnost za ochranu a naplňování lidských práv má stát. Tato odpovědnost přitom zdaleka neznamená jenom formální uznání lidských práv. Stát musí svým závazkům ohledně lidských práv dostát i v praxi, a to užitím všech svých dostupných prostředků (včetně přijetí zákonodárných opatření) jak na národní, tak na mezinárodní úrovni. Stát má tři základní povinnosti vůči lidským právům – respektovat, chránit a naplňovat je.

Povinnost respektovat lidská práva znamená, že stát se v maximální možné míře zdržuje zasahování do soukromé sféry. Tato zdrženlivost státní intervence se týká např. práva na život – stát má povinnost nezabít; práva na fyzickou a mentální integritu – stát nesmí mučit; práva volit – stát nesmí nikoho arbitrárně vyloučit z demokratických voleb, ale taky práv jako jsou právo na zdraví, právo na vzdělání, právo na práci... – tady stát nesmí nikoho arbitrárně vyloučit ze systému zdravotní péče, vzdělávání nebo pracovního trhu. (Stát může určitá lidská práva porušit i tím, že ztratí schopnost respektovat lidská práva privatizací určitých klíčových veřejných služeb ve zdravotnictví, vzdělávání apod.)

Povinnost naplňovat lidská práva se vztahuje na povinnost státu přijmout taková legislativní, administrativní, soudní a praktická opatření, která jsou nezbytná pro co největší možnou implementaci lidských práv v praxi. Zde jsou velmi důležitá preventivní opatření státu. Důležitý je zde také fakt, že povinnosti naplňování některých lidských práv může stát dostát „postupným naplňováním“ a v mezinárodní spolupráci (viz čl. 2(1) ICESCR).

Povinnost chránit lidská práva, podobně jako povinnost naplňovat lidská práva, vyžaduje ze strany státu pozitivní akci. Rozdíl je však v tom, že povinnost chránit z principu znamená povinnost státu chránit lidská práva i před porušením ze strany soukromých osob.

ICCPR a ICESCR se spolu s UDHR staly tzv. Mezinárodní listinou lidských práv, která představuje jádro mezinárodních lidskoprávních dokumentů.²⁵ Byla to právě Mezinárodní listina lidských práv, díky níž v mezinárodním prostředí došlo k revolučnímu nabourání konceptu absolutní nedotknutelnosti principu nezasahování do vnitřních záležitostí suverénních států – stát porušující lidská práva svých občanů se stává nelegitimním a vystavuje se riziku intervence ze strany mezinárodní komunity.²⁶

Klíčovými z hlediska oslabování dogmatu státní suverenity ve prospěch lidských práv byla mimo jiné ustanovení speciálních procedur Komise pro lidská práva, Helsinský závěrečný akt z 1975, Vídeňský závěrečný dokument KBSE z 1989 a Vídeňská deklarace a Akční program z 1993.²⁸

Zároveň s rozvojem mezinárodní agendy a mechanismu ochrany lidských práv na úrovni OSN²⁹ dochází i k rozvoji regionálních systémů ochrany lidských práv např. v rámci Rady Evropy, Organizace amerických států, Organizace africké jednoty či Evropské unie (dále jako EU). Těmito se však tato práce nezabývá.³⁰

1.1.3 Paradox dělitelnosti nedělitelných lidských práv a Vídeňská deklarace

Jak již bylo řečeno, studená válka znamenala politizaci lidských práv a jejich smluvně zakotvené rozdělení do dvou kategorií: do kategorie politických a občanských práv a do kategorie ekonomických, sociálních a kulturních práv. Tyto kategorie jsou často označovány i jako „první“ a „druhá generace“ lidských práv. Jak ukazuje Box 3, koncept generací lidských práv neříká, že práva první generace jsou důležitější nebo že je nahrazují práva druhé nebo třetí generace. Jde spíše o to poukázat na fakt, že lidská práva jsou dynamickým, neustále vyvíjejícím se konceptem. (Někteří autoři před termínem „generace“ upřednostňují pojem „dimenze“ lidských práv.)

To, že lidská práva deklarovaná UDHR jsou v mezinárodním právu zakotvena v podobě dvou paktů, nic nemění na tom, že jsou to práva nedělitelná a vzájemně propojená. Potvrdila to už závěrečná deklarace z První mezinárodní konference o lidských právech v Teheránu v roce 1968 či rezoluce 32/130 Valného shromáždění OSN ze 16. prosince 1977.

Zásadní je však v tomto ohledu Vídeňská deklarace z období po studené

Box 3: Tři generace/dimenze lidských práv

Koncept tří generací lidských práv představil koncem 70. let český lidskoprávní expert Karel Vašák.³¹ Jedná se o zjednodušující klasifikaci lidských práv a zároveň jasnou reflexi diskuse o lidských právech mezi globálním Západem, Východem a Jihem v období studené války: Západ zdůrazňoval lidská práva tzv. první generace – občanská a politická práva; Východ vyzdvihoval práva vycházející z potřeby harmonizace mezi individuálními a kolektivními zájmy, tj. práva tzv. druhé generace – ekonomická, sociální a kulturní práva; Jih se snažil prosadit kolektivní práva – tzv. třetí generaci lidských práv, aby tak do lidskoprávní debaty doplnil třetí rozměr, vycházející z myšlenky universalismu a globální solidarity. Sám Vašák ke své kategorizaci řekl, že „seznam lidských práv není a nikdy nebude dokončeným seznamem“³².

²⁴ United Nations General Assembly (1966): International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, GA Res. 2200 A (XXI), 16 December.

²⁵ Po Mezinárodní listině lidských práv byla přijímána řada dalších lidskoprávních instrumentů v jednotlivých specifických oblastech, jako jsou dětská práva, ženská práva, práva původních obyvatel, boj s mučením atd.

²⁶ Pro víc o tzv. humanitární intervenci na ochranu lidských práv viz např. Defarges 2006.

²⁷ Nowak 2003: s. 48–50.

²⁸ Nowak 2003: s. 33–35.

²⁹ Sedm základních lidskoprávních dohod tvoří: Mezinárodní pakt o ochraně politických a občanských práv (1966), Mezinárodní pakt o ochraně hospodářských, sociálních a kulturních práv (1966), Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1965), Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979), Úmluva o zákazu mučení a jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení (1984), Úmluva o právech dítěte (1989) a Úmluva o právech migrujících dělníků a jejich rodin (1990). Smluvními orgány OSN k lidskoprávním smlouvám, které sledují plnění závazků ze strany států, jsou Výbor pro lidská práva, Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva, Komise pro odstranění diskriminace, Výbor proti mučení, Výbor pro odstranění diskriminace žen, Výbor pro práva dítěte.

³⁰ Více např. Nowak 2003: s. 157–256.

³¹ Vašák 1977.

³² Vašák 1990: cit. s. 297.

Box 4: Vídeňská deklarace a právo na rozvoj

Vídeňská deklarace z roku 1993 řešila mimo jiné i otázku propojenosti a vzájemného vztahu lidských práv, demokracie a rozvoje: „Demokracie, rozvoj a dodržování lidských práv a základních svobod jsou vzájemně závislé a provázané. [...] podpora a ochrana lidských práv a základních svobod na národní a mezinárodní úrovni by měla být univerzální a bezpodmínečná. Mezinárodní společenství by mělo podporovat posilování a podporu demokracie, rozvoje a respektu lidských práv a základních svobod po celém světě.“³⁵

V článku 10 Vídeňská deklarace pak explicitně potvrzuje jako jedno ze základních lidských práv právo na rozvoj tak, jak bylo definováno v Deklaraci o právu na rozvoj v roce 1986, a připomíná státům povinnost mezinárodní spolupráce, aby byl rozvoj možný a překážky rozvojové spolupráce na mezinárodní úrovni odstraněny.³⁶ Toto uznání bylo důležitým především z hlediska rezervovaného postoje Severu vůči právu na rozvoj v době, kdy bylo toto právo deklarováno v Deklaraci o právu na rozvoj (1986).

válce z Druhé mezinárodní konference o lidských právech, která se konala v roce 1993. V této deklaraci stojí, že „Všechna práva jsou univerzální, *nedělitelná*, vzájemně závislá a provázaná. [...] Třebaže musí být brán v úvahu význam národních a regionálních zvláštností a různého historického, kulturního a náboženského kontextu, je povinností států bez ohledu na jejich politický, ekonomický a kulturní systém chránit všechna lidská práva a základní svobody.“³³

Vídeňská deklarace jinými slovy říká, že státy nemohou chránit a naplňovat určitá práva a vyhýbat se odpovědnosti za ochranu a naplňování jiných práv.³⁴

1.2 Lidskoprávní dokumenty ratifikované Českou republikou

Česká republika ratifikovala následující zásadní lidskoprávní úmluvy: Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace (1966), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966), Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (1979), Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1984) i Úmluvu o právech dítěte (1989).³⁷

Mezi významné lidskoprávní smlouvy, které ČR neratifikovala, případně ani nepodepsala, patří: Úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin (1990), Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (2006), Mezinárodní úmluva na ochranu všech osob před nuceným zmizením (2006).

³³ United Nations (1993): Vienna Declaration and Programme of Action, U.N. Doc A/CONF.157/23, World Conference on Human Rights, 25 June, cit. čl. 5, důraz přidán.

³⁴ Významnou roli ve Vídni při formulaci závěrečné deklarace sehrálo cca 3500 nevládních neziskových organizací, jež se účastnily paralelní konference, která probíhala současně s oficiální konferencí (Gomez Isa 2006 in Gomez Isa a De Feyter, eds. 2006: s. 27).

³⁵ United Nations (1993): Vienna Declaration and Programme of Action, U.N. Doc A/CONF.157/23, World Conference on Human Rights, 25 June, cit. čl. 8.

³⁶ United Nations (1993): Vienna Declaration and Programme of Action, U.N. Doc A/CONF.157/23, World Conference on Human Rights, 25 June, čl. 10.

³⁷ Lidská práva: Mapa lidskoprávních úmluv ve světě, on-line text (<http://www.lidskaprava.cz/student/vsechna-temata/interaktivni-mapy/mapa-lidskopravnich-umluv-ve-svete>).

VÝVOJ PŘÍSTUPŮ K ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCI A LIDSKÁ PRÁVA

2.1. Propojení rozvojové spolupráce a mezinárodního rámce lidských práv: lidský rozvoj

V období po druhé světové válce až do 70. let 20. století představoval „rozvoj“ především synonymum industrializace, modernizace a makroekonomického růstu. „Rozvojová spolupráce“ se přitom odehrávala v kulisách mocenského soupeření dvou supervelmocí – USA a SSSR o tzv. Třetí svět. V zemích Afriky, Latinské Ameriky a Asie se tak v 50. a 60. letech minulého století jménem „rozvoje“ ve velkém industrializovalo – budovala se infrastruktura, vysokorychlostní silnice, průmyslové komplexy či obří přehrad.

Tento přístup k rozvoji v praxi vedl jen k dalšímu zvětšování rozdílu mezi bohatými a chudými – jak na mezinárodní úrovni, tak uvnitř států, přičemž nejvíc se obohatily nadnárodní korporace globálního Severu a ekonomické a politické elity globálního Jihu. Pozitivní dopad na širokou populaci v tzv. rozvojových zemích byl minimální nebo žádný. Nemluvě o marginalizovaných skupinách a jedincích, jejichž životní situace se neměnila nebo se dále zhoršovala bez ohledu na to, jaké zlepšení avizovaly statistiky mapující národní průměr.

Koncem 70. let se na scéně objevil nový přístup k rozvoji, který byl orientovaný na uspokojení lidských základních potřeb. Jeho mottem bylo snižování lidské chudoby. Promotorem nového přístupu k rozvoji byly především „rozvojové“ země. To se promítlo do zdůrazňování kolektivních práv národů.

Důležitým mezníkem v diskurzu o rozvoji se stal rok 1986, kdy Valné shromáždění OSN přijalo Deklaraci o právu na rozvoj. V této deklaraci bylo právo na rozvoj uznáno jako jedno ze základních lidských práv: „Právo na rozvoj je nezczitelným lidským právem, na jehož základě má každá lidská bytost a všechny národy právo účastnit se a požívat ekonomického, sociálního, kulturního a politického rozvoje, přispívat k tomuto rozvoji, v němž mohou být plně realizována všechna lidská práva a základní svobody.“³⁸ Rozvoj byl v Deklaraci o právu na rozvoj charakterizován jako „komplexní ekonomický, sociální, kulturní a politický proces, který usiluje o stále zlepšování blaha všeho obyvatelstva a všech jednotlivců na základě jejich aktivní, svobodné a významné účasti na rozvoji a ve spravedlivém rozdělování z toho vyplývajících užitek, berouc v úvahu, že v rámci ustanovení Všeobecné deklarace lidských práv má každý právo na sociální a mezinárodní řád, ve kterém mohou být plně realizována práva a svobody stanovené v této Deklaraci, [...]“³⁹. Deklarace tak potvrdila, že hlavním subjektem rozvoje je lidská bytost, která by zároveň měla být „aktivním účastníkem práva na rozvoj a osobou mající z něj užitek“⁴⁰. (Právo na rozvoj bylo po studené válce znovu potvrzeno již zmiňovanou Vídeňskou deklarací z roku 1993.)

Začátkem 90. let 20. století, po období dluhových krizí v 80. letech 20. století, kdy se do kurzu „rozvojové pomoci“ dostaly programy strukturálních změn pod taktovkou brettonwoodských finančních institucí (Světové banky a Mezinárodní měnového fondu), Rozvojový program OSN potvrdil paradigmatický posun na úrovni OSN směrem k „rozvoji lidského potenciálu“ neboli k „lidskému rozvoji“ (v angličtině tzv. human development).

Indikátorem „rozvoje“ přestaly být makroekonomické ukazovatele jako růst HDP.⁴¹ Kritériem rozvoje se stalo to, kolik lidí má přístup k nezávadné pitné vodě, potravě, zdravotní péči, vzdělání, práci, bydlení, ošacení, sociálnímu pojištění, demokratické správě věcí veřejných, nezávislým soudům, svobodné občanské společnosti, a to, kolik lidí žije v bezpečí a není diskriminováno.

Do popředí se v agendě rozvoje dostaly lidské potřeby a postupně lidská práva. Mimo jiné to znamenalo postupný posun od „rozvojové pomoci“ k „rozvojové spolupráci“. Lidský rozvoj totiž znamená proces zvyšování možností volby lidí v jejich životě v důstojnosti a svobodě posilováním těchto schopností. O lidském rozvoji můžeme mluvit, pomáhá-li rozvoj lidem k těmto schopnostem: vést dlouhý život ve zdraví, vzdělávat se, mít přístup ke zdrojům nevyhnutelným pro důstojný život a užívat své politické a občanské svobody k participaci na životě ve své komunitě.⁴²

Box 5: Index lidského rozvoje (Human Development Index – dále jako HDI)

HDI je index, který používá Rozvojový program OSN ve svých Zprávách o lidském rozvoji.⁴³ HDI je souhrnný složený index měřící průměrné výsledky jednotlivých zemí ve třech základních aspektech lidského rozvoje: zdraví, znalosti a příjem. Vyvinul ho pákistánský ekonom Mahbub ul Haq ve spolupráci s nositelem Nobelovy ceny Amartya Sen a dalšími předními odborníky na rozvojovou problematiku, a to pro první Zprávu o lidském rozvoji v roce 1990. HDI byl představen jako alternativa ke konvenčním ukazovatelům národního rozvoje, jako je výše příjmů a tempo ekonomického růstu. HDI se skládá ze tří dimenzí a čtyř indikátorů. Dimenzemi jsou zdraví, vzdělání a životní úroveň. Indikátory jsou průměrná délka života, průměrná délka školní docházky, předpokládaná délka školní docházky a hrubý národní důchod na obyvatele. Měří se nejen HDI jednotlivých zemí, ale i jednotlivých skupin obyvatelstva – jedná se o tzv. rozčleněný HDI, kde se vyhodnocují jednotlivé ukazovatele u jednotlivých skupin, jako by to byly samostatné země. Toto členění umožňuje identifikovat nerovnosti a propasti mezi jednotlivými skupinami obyvatelstva.⁴⁴

³⁸ General Assembly UN (1986): Declaration on the Right to Development, A/RES/41/128, 4 December, Art. 1.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž, Art. 2.

⁴¹ Ekonomický růst je prostředkem, ne cílem rozvoje. Může být zásadním pro realizaci lidských práv, musí ale být dosažen způsobem konzistentním s lidskoprávními principy (OHCHR 2006: s. 10).

⁴² UNDP (2000): Human Development Report 2000. Human rights and human development – for freedom and solidarity. Overview, on-line text (<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2000/>), p. 17 a UNDP 2003.

⁴³ Pro víc o jednotlivých Zprávách viz Human Development Reports: <http://hdr.undp.org/en/reports/>.

⁴⁴ Human Development Reports: Human Development Index (HDI): <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>.

Lidský rozvoj a lidská práva mají společný cíl – podporu života člověka v důstojnosti a rovnosti. Oba koncepty jsou přitom zaměřeny nejen na výstupy, ale i procesy toho, jak docílit zlepšení lidského života. Jak uvádí Zpráva Rozvojového programu OSN z roku 2000: „Lidský rozvoj a lidská práva jsou si, co se týče jejich motivace a předmětu zájmu, dostatečně blízké na to, aby byly navzájem kompatibilní a ve shodě, a zároveň jsou natolik odlišné v strategii [dosahování svých cílů], že se navzájem efektivně doplňují.“⁴⁵

Lidskoprávní rámec v praxi vytváří potřebný prostor k realizaci lidského rozvoje. Zabraňuje totiž tomu, aby nad procesem, politikami a programy rozvoje získaly monopol politické a ekonomické elity.⁴⁶

V 90. letech minulého století proběhlo několik summitů OSN na vrcholné úrovni, které svými výstupy poukázaly na propojenost lidských práv a rozvoje. Byly jimi: Konference o udržitelném rozvoji v Rio de Janeiru v roce 1992, Vídeňský světový summit o lidských právech v roce 1993, Mezinárodní konference o populaci a rozvoji v Káhiře v roce 1994, Čtvrtá světová konference o ženách v Pekingu v roce 1995 a Světový summit pro sociální rozvoj v Kodani v roce 1995. Právě po Světovém summitu pro sociální rozvoj v Kodani začaly mezinárodní rozvojové agentury brát lidská práva v potaz, a to nejen jako operační rámec, ale i jako cíle své oficiální agendy.⁴⁷

V roce 2000 pak OSN explicitně postavilo lidskoprávní závazky spolu s rozvojovou agendou do centra pozornosti mezinárodního dění, a to přijetím Deklarace tisíciletí (neboli Miléniové deklarace) na tzv. Summitu tisíciletí. 189 států OSN prostřednictvím této deklarace uznalo, že „mají kolektivní odpovědnost hájit principy lidské důstojnosti, rovnosti a spravedlivosti na globální úrovni“⁴⁸. Zároveň se státy zavázaly, že vynaloží „maximální úsilí na to, aby osvobodily všechny muže, ženy i děti z mučivých a ponižujících podmínek extrémní chudoby, kterým je v současnosti vystavena více než miliarda lidí“⁴⁹, a že jsou „odhodlány každému poskytnout právo na rozvoj a osvobodit celý lidský rod od nedostatku“⁵⁰. Zastřešujícím cílem Deklarace se tedy stalo snížení globální (extrémní) chudoby (do roku 2015 na polovinu).

Deklarace tisíciletí definovala osm Rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals – dále i jako MDGs) tj. osm klíčových úkolů spojených s rozvojem: 1. odstranit extrémní chudobu a hlad, 2. dosáhnout základního vzdělání pro všechny, 3. prosazovat rovnost pohlaví a posílit roli žen ve společnosti, 4. snížit dětskou úmrtnost, 5. zlepšit zdraví matek, 6. bojovat s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi, 7. zajistit udržitelný stav životního prostředí, 8. budovat světové partnerství pro rozvoj.⁵¹ U každého z cílů byly přitom ještě definovány podcíle (dohromady 18), aby bylo plnění MDGs lépe vyhodnotitelné.⁵² Rozvojovým cílům tisíciletí se dále věnuje kapitola 2.1.2., a to v kontextu lidskoprávního přístupu k rozvoji.

Box 6: Chudoba a lidská práva

V této práci se pojmem chudoba myslí „absolutní“ neboli „extrémní“ chudoba, tedy stav, kdy člověk není schopen naplnit své základní životní potřeby, nikoli když se nachází pod jistou společenskou normou, jako tomu je v případě relativní chudoby.⁵³ Kodaňská deklarace ze Světového summitu o sociálním rozvoji v roce 1995 definovala absolutní chudobu jako „stav vážné deprivace základních lidských potřeb, jakými jsou jídlo, nezávadná pitná voda, sanitace, zdraví, příbytek, vzdělání a informace. Tento stav se přitom odvíjí nejen od příjmu, ale i od přístupu k službám.“⁵⁴

V roce 1998 se pak OSN shodla na této společné definici chudoby: „V zásadě je chudoba popřením volby a příležitostí, porušením lidské důstojnosti. Znamená nedostatek základní schopnosti efektivně se podílet na životě společnosti. Znamená nemoc nakrmit a ošatit rodinu, nemít školu ani nemocnici, nemít kam jít, nemít půdu k vypěstování jídla ani práci k zabezpečení živobytí, nemít přístup k úvěru. Znamená nejistotu, bezmocnost a vyloučení jednotlivců, domácností a komunit. Znamená náchylnost k násilí a často implikuje život na okraji společnosti nebo křehké prostředí bez přístupu k čisté vodě a sanitaci.“⁵⁵ Z této definice jasně vyplývá, že absolutní chudoba jako taková znamená porušení lidských práv. Zároveň je chudoba často důsledkem porušování lidských práv (především, ne však výlučně, politických a občanských práv, jako je např. korupce či diskriminace).

⁴⁵ UNDP 2000: s. 19, závorka přidaná.

⁴⁶ OHCHR 2006: s. 7.

⁴⁷ Viz např. Uvin 2004; Tomas 2005 in Ensor a Gready, eds. 2005: s. 171–184; Cornwall a Nyamu-Musembi 2004.

⁴⁸ UN GA (2000): United Nations Millennium Declaration, A/Res/55/2, 18 September 2000, I(2).

⁴⁹ Tamtéž, III (11).

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Pro stav – ne/plnění jednotlivých cílů viz UN (2010): The Millennium Development Goals Report 2010; EU (2010): Progress made on the Millennium Development Goals and Key challenges for the road ahead – A twelve-point EU action plan in support of the Millennium Development Goals.

⁵² Pro jednotlivé MDGs a podcíle viz UN GA (2000): United Nations Millennium Declaration, A/Res/55/2, 18 September 2000.

⁵³ Canadian Council on Social Development (2001): Defining and Re-defining Poverty, on-line text (<http://www.ccsd.ca/pubs/2001/povertyp.htm>).

⁵⁴ UN (1995): World Summit for Social Development Programme of Action, Copenhagen, on-line text (<http://www.un.org/esa/socdev/wssd/agreements/poach2.htm>), Chapter 2, par. 19.

⁵⁵ UN Statement, June 1998, signed by heads of all UN agencies. We can see that UN refers to poverty not “only” as to capabilities deprivation but also as to the violation of human dignity, which clearly indicates the human rights violation – Gordon, D. (2005): Indicators of Poverty & Hunger, New York, UN, on-line text (http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/ydiDavidGordon_poverty.pdf), důraz přidaný.

Box 7: Lidský rozvoj a Rozvojové cíle tisíciletí⁵⁶

JAKÁ JE SPOJITOST MEZI LIDSKÝM ROZVOJEM A MDGs?

Klíčové schopnosti pro lidský rozvoj

Žít dlouhý a zdravý život

Dostat vzdělání

Mít důstojnou životní úroveň

Užívat politické a občanské svobody k participaci

Hlavní podmínky pro lidský rozvoj

Udržitelnost životního prostředí

Rovnost – především rovnost pohlaví

Spravedlivé globální ekonomické prostředí

Odpovídající MDGs

Cíle 4, 5, 6: snížení dětské úmrtnosti, zlepšení zdraví matek, boj s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi

Cíle 2, 3: dosažení základního vzdělání pro všechny, prosazování rovnosti pohlaví a posílení role žen ve společnosti

Cíl 1: snížení extrémní chudoby a hladu

Není MDG, ale je důležitým globálním cílem na životě ve své komunitě obsaženým v Deklaraci tisíciletí

Odpovídající MDGs

Cíl 7: zajištění udržitelného stavu životního prostředí

Cíl 3: prosazování rovnosti pohlaví a posílení role žen ve společnosti

Cíl 8: budování světového partnerství pro rozvoj

2.2. Lidskoprávní přístup k rozvoji s důrazem na Rozvojové cíle tisíciletí

V této podkapitole bude představen *lidskoprávní přístup k rozvoji* a jeho pět stěžejních principů s důrazem na naplňování Rozvojových cílů tisíciletí. Cílem je vytvořit potřebný základ pro čtení závěrečné kapitoly této studie, která je reflexí zohledňování lidských práv v kontextu české rozvojové spolupráce jak na vládní, tak na nevládní úrovni.

Byť se Rozvojové cíle tisíciletí explicitně na lidská práva neodvolávají, Miléniová deklarace, ze které vycházejí, tak činí.⁵⁷ Ve své podstatě tak MDGs nepředstavují něco, co by státy měly dělat, ale něco, co dělat musí, protože je k tomu zavazují jejich lidskoprávní závazky. Tento postoj k MDGs představuje lidskoprávní přístup k rozvoji.

2.2.1. Lidskoprávní přístup(y)

Na následujících stránkách bude podrobněji představen lidskoprávní přístup k rozvoji, aby poté bylo možné rozebrat vztah mezi MDGs a lidskými právy – jejich kompatibilitu a vzájemné posilování.

Jestliže je rozvoj především o redistribuci moci a práva jsou prostředkem k strukturálním změnám, nápravě mocenských nerovností a ochraně chudých, pak se práva stala prostředkem vhodným k adresování všech rozvojových otázek. Obdobný přístup k otázkám rozvoje, v centru kterého je člověk a jeho práva, je lidskoprávní přístup k rozvoji (v angličtině *Human Rights-Based Approach to Development*, dále i jako HRBA). Základní myšlenkou tohoto přístupu je uplatňování práv, aby (jiná i tatáž) práva byla naplněna.⁵⁸

V roce 1997 apeloval Generální tajemník OSN v rámci Reformního programu OSN na potřebu přesazovat lidskoprávní přístup v rámci různých aktivit a programů OSN, včetně rozvojové spolupráce. Agentury OSN sice lidská práva ve své činnosti a programech v oblasti rozvoje začaly zohledňovat, ale každá z nich přišla s vlastní interpretací toho, co lidskoprávní přístup k rozvoji znamená a jak ho uvést do praxe. Pro koherenci a efektivnost bylo proto nevyhnutelné vytvořit společnou definici toho, co znamená lidskoprávní přístup k rozvoji. V roce 2003 tak došlo k Prohlášení společného výkladu lidskoprávního přístupu k rozvoji, který se také nazývá *Stamfordský konsensus o lidskoprávním přístupu k rozvoji*.⁵⁹

1. Všechny programy rozvojové spolupráce, politik a technické pomoci by měly přispívat k realizaci lidských práv tak, jak jsou tato práva zakotvena ve Všeobecné deklaraci lidských práv a dalších lidskoprávních dokumentech.
2. Lidskoprávní standardy obsaženy ve Všeobecné deklaraci lidských práv a dalších lidskoprávních dokumentech, stejně jako lidskoprávní principy z nich odvozené udávají směr rozvojové spolupráci a plánování ve všech oblastech a ve všech fázích plánování.
3. Rozvojová spolupráce přispívá k rozvoji kapacit „nositele povinností“ splnit si své povinnosti a/nebo k rozvoji schopností „držitele práv“ dožadovat se svých práv.

Stamfordský konsensus vytváří referenční rámec pro lidskoprávní přístup k rozvoji, důležitá však zůstává schopnost aktérů tento přístup uvést do praxe. Z tohoto pohledu je nezbytné, aby se aktéři rozvojové spolupráce explicitně odvolávali na lidská práva. Tím totiž vytváří potřebný normativní i analytický rámec, ve kterém pak existuje prostor k tomu, aby byl lidskoprávní přístup aplikován v praxi. (Důležitý je nejen legislativní, ale i sociální a politický rozměr tvořený výslovným odkazem na lidská práva.)⁶⁰

⁵⁶ UNDP 2003.

⁵⁷ Viz UN GA (2000): United Nations Millennium Declaration, A/Res/55/2, 18 September 2000, I. Values and principles, V. Human rights, democracy and good governance, VIII. Strengthening the United Nations.

⁵⁸ Lebeda a Lukáš, eds. 2009: s. 11.

⁵⁹ Inter-Agency Workshop on „Human Rights-Based Approach to Development in the Context of UN Reform“, 2003.

⁶⁰ Více např. Moser a Norton 2001.

V praxi neexistuje jeden homogenní lidskoprávní přístup k rozvoji, ale několik lidskoprávních přístupů k rozvoji, které pojí pět společných zásad⁶¹:

1. **Zasazení do mezinárodního rámce lidských práv:** Rozvoj založený na lidských právech znamená, že strategie a cíle rozvoje jsou přímo založeny na normách a hodnotách mezinárodního práva týkajícího se lidských práv.
2. **Emancipace:** Tento přístup k rozvoji usiluje o to, aby lidé měli moc a schopnosti (včetně vzdělání a informací) potřebné ke zlepšení svých vlastních komunit a k tomu, aby žili své vlastní životy.
3. **Zapojení:** Zajištění svobodné, aktivní a smysluplné účasti na rozhodování a řízení procesů, které se lidí bezprostředně dotýkají, stojí v jádru lidskoprávního přístupu k rozvoji. Takovým požadavkem je například přístup ke státním a místním rozhodovacím procesům a institucím a dostatek informací, které přicházejí včas.
4. **Nediskriminace a upřednostnění zranitelných skupin:** Tento přístup vyžaduje, aby se rozvojové strategie a cíle identifikovaly, prakticky naplňovaly a hodnotily s aktivní a informovanou spoluúčastí chudých lidí a zejména těch nejzranitelnějších skupin (mezi zranitelné skupiny patří například příslušníci menšin, lidé s postižením, ženy či děti, starší lidé⁶²).
5. **Odpovědnost:** Stát je pověřen ochranou a postupnou realizací základních práv a nese za ně odpovědnost. Úkolem občanů je žádat po státu plnění jeho funkcí a dohlížet na něj.

Z první zásady jasně vyplývá, že lidskoprávní přístup k rozvoji předpokládá respektování lidských práv v jejich nedělitelnosti, závislosti a vzájemné propojenosti. Lidskoprávní přístup k rozvoji v podstatě znamená, že lidská práva jsou cíli i prostředky rozvoje.

V tomto kontextu lidskoprávní přístup k rozvoji neznamená jen změnu diskurzu rozvoje (viz Tab.1), ale i změnu praxe rozvojových politik, programů a projektů. Spíše než poskytování služeb – rozvojové pomoci – se rozvojová politika stává arénou politických procesů, kde nejsou dárci a příjemci „pomoci“, ale partneři v „rozvojové spolupráci“ (viz Box 8). Důležitým aspektem lidskoprávního přístupu k rozvoji je tedy to, že se na rozvoji a rozhodovacím procesu aktivně, svobodně a smysluplně podílejí i lidé z „rozvojových“ zemí, a to včetně tzv. zranitelných skupin.

Lidskoprávní přístup je ze své podstaty přístupem zdola nahoru, přičemž apeluje na odpovědnost státu za dodržování, naplňování a respektování lidských práv. Důležitá je proto v tomto směru vymahatelnost práva. Na plnění odpovědnosti státu jako nositeli povinností vůči svým občanům přitom podle principů lidských práv dohlížejí sami občané jako nositelé práv vůči státu.⁶³

Tab. 1: Rozvoj z lidskoprávního úhlu pohledu⁶⁴

ZÁSADY LIDSKOPRÁVNÍHO PŘÍSTUPU K ROZVOJI	
1. Odkaz na lidská práva	od „reakce na potřeby“ k „umožnění realizace práv“ (občanských, politických, sociálních, kulturních, hospodářských)
2. Emancipace	od „adresáta pomoci“ (dobročinnost) k „občanovi“ / „držiteli práv“ (moc)
3. Zapojení	od „konzultace“ k „aktivní, svobodné a smysluplné účasti“ / vlastnictví
4. Zranitelné skupiny	od (makro)ekonomického růstu a souhrnných kvantitativních ukazovatelů (může se jednat i o sociální statistiku) k „omezení chudoby“ a (mikro)kvalitě rozvoje (mělo by to zahrnovat i místní hospodářský růst/rozvoj)
5. Odpovědnost	od „poskytovatele“ k „nositeli povinnosti“ (stát)

Box 8: Politický proces budování státu schopného postupně naplňovat lidská práva jako součást lidskoprávního přístupu k rozvoji⁶⁵

- mapování a analýza nerovných mocenských vztahů mezi různými relevantními subjekty, zejména mezi držiteli práv a nositeli povinností, a výběr prostředků k odstranění nerovnosti;
- práce s vládami a občanskou společností, aby společně vytvořily prostředí, které lidem umožňuje získat znalosti potřebné ke zlepšení jejich životů, uplatnit právo vyslovit jejich názor a osvojit si schopnosti k tomu, aby mohli po státu vyžadovat plnění jeho povinností (tj. hlavně vytvoření podmínek k realizaci jejich práv);
- využívání potenciálu právních systémů k prosazování spravedlnosti;
- motivování přijímajících vlád k tomu, aby se zodpovídaly svým občanům

⁶¹ International Human Rights Network 2005 in Lebeda a Lukáš, eds. 2009: cit. s. 11.

⁶² Starší lidé představují jedinou zranitelnou skupinu, pro kterou zatím neexistuje žádný specifický mechanismus na ochranu práv na univerzální ani na regionální úrovni. Právy seniorů se mezinárodní právo (a to i v kontextu rozvojové spolupráce) zabývá jen velmi okrajově. To je doslova paradoxní vzhledem k faktu, že počet lidí starších 60 let má v roce 2050 přesáhnout 2 miliardy, z čeho víc než 80% bude žít v tzv. rozvojových zemích. Jedinou lidskoprávní úmlouvou, která explicitně hovoří o odstranění diskriminace na základě věku je Úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin z roku 1990. Rok 2012, kdy budou vlády po 10 letech revidovat Madridský Mezinárodní akční plán přípravy na stárnutí z roku 2002, se může z pohledu posunu v oblasti ochrany práv starších lidí stát významným mezníkem. Mimo jiné bude důležité, jak se vlády a mezinárodní komunita postaví k otázce přijetí Mezinárodní úmluvy na ochranu práv starších lidí (Martin a Rodriguez-Pinzon 2003; INPEA: Strengthening Older People's Rights: Towards a UN Convention, on-line text: www.inpea.net/images/Strengthening_Rights_2010.pdf). Pro víc viz: www.helpage.org; www.zivot90.cz nebo www.inpea.net.

⁶³ Více k odpovědnosti vlády za dodržování lidských práv viz Box 8.

⁶⁴ Lebeda a Lukáš, eds. 2009: Tab. 1, s. 12.

⁶⁵ Podle Eyben 2003 in Lebeda a Lukáš, eds. 2009: s. 12.

2.2.2. Rozvojové cíle tisíciletí a lidskoprávní přístup k rozvojové spolupráci

Rozvojové cíle tisíciletí, jejichž zastřešujícím cílem je snížení extrémní chudoby, je nutné považovat za významný mezník ve snaze prosadit dodržování států často přehlížených či podceňovaných ekonomických, sociálních a kulturních práv.

Hlavními zásadami Rozvojových cílů tisíciletí jsou svoboda, rovnost, solidarita, tolerance, úcta k přírodě a sdílená zodpovědnost,⁶⁶ které odkazují na lidskoprávní principy – svobodu, rovnost, respektování lidské důstojnosti.

Miléniová deklarace a MDGs jsou obecně vnímané pozitivně – zvýšily legitimitu rozvojové spolupráce, posunuly otázku rozvoje na vysokou politickou úroveň, staly se konkrétními nástroji přesvědčování o významu boje proti chudobě, přispěly k přesunutí mezinárodní pozornosti při hodnocení úspěšnosti rozvojové spolupráce od (makro)ekonomických ukazovatelů růstu k sociální politice a lidskému rozvoji.

Na druhé straně se však MDGs staly také terčem kritiky, především proto, že nadále podporují obraz a praxi „charitativního“ přístupu k rozvoji, kde je důraz kladen na finanční podporu a poskytování služeb (na úkor politických reforem – nejen na státní, ale i mezinárodní úrovni); zjednodušují vnímání problematiky rozvoje na kvantitativní záležitost (upozaďují problém mocenské nerovnosti); umožňují „prodávat“ rozvojové praktiky, které představují spíše změnu rétoriky než praxe, čímž podporují „příkrášlování“ reality na úkor skutečných reforem, a v neposlední řadě se u MDGs jedná o přístup shora dolů, takže existuje riziko přehlížení místních specifik, znalostí, potřeb či znemožnění participace místních aktérů a lidí v procesu politických změn.⁶⁷

Ve Zprávě o lidském rozvoji z roku 2003, věnované MDGs, se píše, že lidská práva pomáhají zlepšovat strategie pro dosahování Rozvojových cílů tím, že představují konkrétní nástroj na potírání diskriminace, exkluze, bezmoci a selhání odpovědnosti, které jsou hlavními příčinami chudoby a ostatních rozvojových problémů.⁶⁸

Vysoký komisař pro lidská práva (dále OHCHR) přínos lidských práv pro MDGs ilustruje na příkladu plnění Cíle 2, který říká, že do roku 2015 má být dosaženo základní vzdělání pro všechny. Lidskoprávní rámec napomáhá splnění tohoto cíle, protože existuje právo na základní vzdělání pro všechny, které státy musí chránit a naplňovat. Zároveň, na základě Mezinárodní listiny lidských práv, konkrétně ICESCR, existuje povinnost států snažit se v rámci svých možností vynaložit maximální možné zdroje k tomu, aby bylo postupně dosaženo realizace lidského práva na vzdělání pro všechny.⁶⁹ Je-li to potřebné a legitimní, měla by navíc při implementaci tohoto lidského práva, na základě ICESCR, konkrétnímu státu být nápomocná i mezinárodní komunita.⁷⁰

Jak ukazuje výše zmíněný příklad, hlavním posílením MDGs ze strany lidských práv je jednoznačně to, že narozdíl od MDGs, které jsou právně nezávazné, byť se jedná o závazky s vysokou politickou legitimitou, představují lidská práva plnohodnotnou součást mezinárodního práva. Jako taková disponují adekvátním institucionálním a procesním rámcem nevyhnutelným k jejich respektování, ochraně a naplňování. Institucionální a procesní zázemí lidských práv přitom nejen napomáhá plnění MDGs, ale také posiluje transparentnost tohoto procesu. Významná je v tomto směru především role politických a občanských práv, která podporují participaci a posilování (v angličtině tzv. empowerment) zranitelných skupin při vymaňování se ze špatných socioekonomických podmínek. Participace totiž nepředstavuje jen lidskoprávní prostředek, ale i cíl sám o sobě – participaci jako právo je možné najít ve všech klíčových lidskoprávních dokumentech. V souladu s lidskoprávním principem nediskriminace a rovnosti by také mělo ve společnosti dojít k strukturální transformaci s cílem vymýtit diskriminaci a k (pře)rozdělení zdrojů k eliminování důsledků diskriminace z minulosti (včetně pozitivní diskriminace).

Lidskoprávní přístup tak efektivně doplňuje přístup shora dolů Rozvojových cílů přístupem zdola nahoru, kdy klade důraz na to, že i ty nejzranitelnější skupiny jsou plnohodnotnými aktéry vlastního rozvoje, a nikoliv jen pasivními recipienti rozvojové pomoci. Navíc naplňování MDGs jako takových, kdy státy jako ukazovatele pokroku v potírání chudoby používají národní průměr, nevypovídá o tom, jestli a v jaké míře se zlepšila situace marginalizovaných skupin a jednotlivců a jejich přístup k přispívání, rozhodování a užívání občanského, kulturního, politického, ekonomického a sociálního rozvoje. Lidskoprávní přístup k naplňování MDGs může napomoci k tomu, aby lidé z okraje společnosti nebyli v přístupu k naplňování svých práv diskriminováni a aby mohli z rozvoje profitovat v souladu s principem rovnosti.

Tím, že lidská práva apelují na politickou emancipaci lidí a volají po odpovědnosti států, případně mezinárodní komunity, není možné naplňování Rozvojových cílů v kontextu lidských práv vnímat jako „charitu“, ale jako závazek.⁷¹

Ve prospěch Cílů také hovoří mobilizační síla lidskoprávního diskurzu a apelu. Lidskoprávní rámec totiž MDGs přesahuje v tom smyslu, že vzhledem k univerzálnosti a nedělitelnosti lidských práv neumožňuje vyčleňovat či upřednostňovat jedny cíle lidského rozvoje před jinými.

⁶⁶ UN GA (2000): United Nations Millennium Declaration, A/Res/55/2, 18 September 2000 I(6).

⁶⁷ Lebeda a Lukáš, eds. 2009: s. 10–11.

⁶⁸ UNDP 2003: s. 1, 30.

⁶⁹ OHCHR 2006: s. 8 a UNDP 2003.

⁷⁰ Čl. 2(1) ICESCR říká: „Každý stát, který je smluvní stranou tohoto Paktu, se zavazuje k tomu, že podnikne kroky, individuálně nebo s mezinárodní pomocí a spoluprací, především ekonomické a technické, za maximálního využití svých dostupných prostředků, k postupnému dosažení plné realizace práv uznaných v Paktu [...]“ (UN (1966): ICESCR, General Assembly Resolution 2200 A (XXI), 16 December 1966, Art. 2(1).

⁷¹ Zde je na místě zmínit názor, že lidskoprávní závazky se netýkají jenom vlád jednotlivých států, ale i jiných aktérů mezinárodních vztahů, jakými jsou mezinárodní instituce, či nestátní aktéři, jako jsou nadnárodní korporace, mezinárodní finanční instituce, banky apod. Tato idea vychází z toho, že tradiční pojetí lidskoprávního práva vnímá jako nositele lidskoprávních závazků čistě státy a ignoruje přitom rostoucí vliv a moc v této oblasti ze strany nestátních soukromých osob a mezinárodních organizací (v důsledku globalizace). Zastánci myšlenky, že respektovat a chránit lidská práva musí i nestátní aktéři, se opírají především o UDHR, čl. 30, který říká: „Nic v této deklaraci nemůže být vykládáno tak, jako by dávalo kterémukoli státu, kterékoli skupině nebo osobě jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů, které by směřovaly k potlačení některého z práv nebo některé ze svobod v této deklaraci uvedených.“ Kromě referencí k UDHR dále vznikají nové nástroje, a to nejen na poli OSN, ale i v jiných mezinárodních a regionálních organizacích, jako jsou WTO, OECD, EU atd., které zdůrazňují dodržování lidských práv ze strany nestátních aktérů. Problémem však zůstává právní nezávaznost těchto nástrojů, a tedy jejich nevyhnutelnost. Více k debatě o lidskoprávních závazcích nestátních aktérů např. Clapham 2006.

V neposlední řadě pak lidská práva dodávají obsahu jednotlivých Cílů potřebnou udržitelnost – MDGs jsou totiž časově ohraničené a mají kvantitativně vymezené cíle, kdežto lidská práva ne. Řečeno jinak, z pohledu lidských práv není myslitelné uspokojit se například se snížením chudoby na polovinu. I „poloviční chudoba“ totiž bude stále představovat porušování lidských práv.

Závěrem je třeba poznamenat, že na druhou stranu to, že se u Rozvojových cílů jedná o závazky s konkrétní lhůtou realizace a ukazovateli dosaženého úspěchu, z krátkodobého hlediska znamená vyšší mobilizační potenciál mezinárodního společenství při hledání prostředků nezbytných k „progresivní realizaci“ lidskoprávních závazků.

Tab. 2: MDGs a související lidskoprávní normy⁷²

MDG	SOUVISEJÍCÍ LIDSKOPRÁVNÍ NORMA
MDG 1 Odstranit extrémní chudobu a hlad	UDHR, čl. 5(1); ICESCR, čl. 11
MDG 2 Dosáhnout základního vzdělání pro všechny	ICESCR, čl. 13 a čl. 14; Úmluva o právech dítěte, čl. 8(1)(a); Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, čl. 10; Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, čl. 5(e)(v)
MDG 3 Prosazovat rovnost pohlaví a posílit roli žen ve společnosti	UDHR, čl. 2; Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen; ICESCR, čl. 3
MDG 4 Snížit dětskou úmrtnost	UDHR, čl. 5; Úmluva o právech dítěte, čl. 6, 4(a); ICESCR, čl. 1(a)
MDG 5 Zlepšit zdraví matek	UDHR, čl. 5; Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, čl. 10(h), 11(f), 12, 14(b); ICESCR, čl. 1; Úmluva o právech dítěte, čl. 4(d); Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, čl. 5(e)(iv)
MDG 6 Bojovat s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi	UDHR, čl. 5; ICESCR, čl. 1; Úmluva o právech dítěte, čl. 4; Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, čl. 1; Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, čl. 5(e)(iv)
MDG 7 Zajistit udržitelný stav životního prostředí	UDHR, čl. 5(1); ICESCR, čl. 11(1) a čl. 1; Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, čl. 14(h); Úmluva o právech dítěte, čl. 4; Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, čl. 5(e)(iii)
MDG 8 Budovat světové partnerství pro rozvoj	Charta OSN čl. 1(3), 55, 56; UDHR, čl. 8; ICESCR, čl. 1, 11(1), 15(4), 22, 23; Úmluva o právech dítěte, čl. 4, 4(4), 8(3)

⁷² UNDP 2007: s. 11.

LIDSKÁ PRÁVA V ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCI ČR A PROJEKTECH ČESKÝCH ROZVOJOVÝCH NEVLÁDNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ

3.1. Lidská práva v zahraniční rozvojové spolupráci ČR

Následující shrnutí české zahraniční rozvojové spolupráce (dále jako ZRS) z hlediska reflektování lidských práv a přispívání ke snižování globální chudoby vychází z analýzy aktuálních koncepčních dokumentů ZRS ČR, konkrétně z nového zákona o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí a o změně souvisejících zákonů z července 2010 (Zákon č. 151/2010 Sb., dále jako Zákon o ZRS a HP), nové Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017 (dále jako Koncepce ZRS ČR) a nové Koncepce transformační politiky a Programu transformační spolupráce (TRANS) (dále jako Koncepce transformační politiky) z července 2010.

Z pohledu lidskoprávního přístupu k rozvoji je klíčové, zda jsou v koncepčních dokumentech zahraniční rozvojové spolupráce explicitně reflektována lidská práva a zda jsou tato chápána jednak jako normativní rámec, jednak jako konkrétní nástroj na dosažení cílů ZRS. Důležité přitom je taky to, do jaké míry odpovědní aktéři v praxi zohledňují základní lidskoprávní principy, jako je nedělitelnost a vzájemná propojenost lidských práv.

Zákon o ZRS a HP, Koncepce transformační politiky i Koncepce ZRS ČR 2010–2017 se explicitně odvolávají na lidská práva a reflektují vzájemnou propojenost a podmíněnost rozvojových aktivit se stavem lidských práv, občanské společnosti, demokracie a dobré správy věcí veřejných.⁷³ Taky odpovědní aktéři z odborů Ministerstva zahraničních věcí ČR (dále jako MZV ČR), jejichž agenda se nejvíce dotýká oblasti lidských práv – tedy Odboru rozvojové spolupráce (dále jako ORS) a Odboru lidských práv a transformační politiky (dále jako LPTP), si uvědomují jak propojenost mezi lidskými právy a zaštiťujícím cílem ZRS ČR – potírání světové chudoby, tak propojenost a nedělitelnost jednotlivých lidských práv.

Zásadní posun z pohledu lidských práv jednoznačně představuje fakt, že lidská práva jsou v Koncepci ZRS ČR definována jako jedny z průřezových principů ZRS ČR a že je ČRA jako taková v hodnocení žádostí zohledňuje. Pozitivní je i to, že Koncepce ZRS ČR zdůrazňuje zásady partnerství, participace a vlastnictví: „[r]ámčovým strategickým cílem české rozvojové politiky [...] *odstraňování chudoby* a podpora bezpečnosti a prosperity *prostřednictvím efektivního partnerství*, které umožní chudým a málo rozvinutým zemím realizovat jejich rozvojové cíle“⁷⁴ a „ČR bude [...] více než dosud akcentovat *zapojení místních obyvatel* (vlád, volených zástupců, organizací občanské společnosti) *ve všech fázích projektového cyklu, aby došlo k posílení vlastnictví*, a tedy efektivní spolupráce“⁷⁵.

Na druhé straně je však v Koncepci ZRS ČR znát jistá míra nekoherence ohledně vnímání samotného konceptu lidských práv. Při definování lidských práv jako průřezového tématu Koncepce mluví o „základních lidských, ekonomických, sociálních a pracovních právech“⁷⁶ – dokumenty ZRS by však měly jasně reflektovat, že jak ekonomická, tak sociální práva patří mezi „základní lidská práva“.

Problematickým je v tomto směru i to, že ORS ani LPTP, zdá se, v praxi nechápu tzv. druhou generaci lidských práv jako konkrétní (legislativní) nástroj ZRS, ale „jen“ jako její cíl. Jinými slovy, hospodářská, sociální a kulturní práva jsou v ZRS ČR stále vnímána více v souvislosti s naplňováním základních lidských potřeb než v souvislosti s naplňováním lidskoprávních závazků. V této souvislosti může vyvstát otázka, zda budou politické závazky ČR v oblasti rozvojové spolupráce dostatečně reflektovat existující legislativní závazky ČR v oblasti hospodářských, kulturních a sociálních práv. Dle Koncepce ČR „[p]rojevuje solidaritu s lidmi v chudých, málo rozvinutých zemích a cítí svůj díl zodpovědnosti na řešení globálních problémů, které do značné míry souvisejí s chudobou“ – z lidskoprávního pohledu je však snižování chudoby ve světě skutečně mezinárodněprávní povinností mezinárodní komunity a vyspělých států, tedy i ČR.

Koncepce transformační politiky narozdíl od Koncepce ZRS ČR odkazuje na lidskoprávní úmluvy ratifikované ČR. Zmiňuje důležitost a propojenost všech generací lidských práv, ovšem v praxi se LPTP zabývá právy politickými a občanskými. Toto zúžení pojetí lidských práv ve světě vychází především ze specifické české zkušenosti s procesem společenské, politické a ekonomické transformace. Tu je na místě zmínit, že česká zkušenost s transformací může představovat i významnou komparativní výhodu oproti jiným zemím, samozřejmě s důrazem na důležitost místního kontextu, potřeby místních lidí a jejich vlastnictví. Pozitivní je v tomto ohledu důraz transformační politiky ČR na podporu kapacit (místní) občanské společnosti v autoritativních státech.

Z výše uvedeného vyplývá, že v ZRS ČR existuje základní politický rámec teoreticky reflektující propojení lidských práv a rozvojové spolupráce. Zatím však chybí důkladnější zapojení kontextu lidských práv do zahraniční politiky ČR.

Vhodným okamžikem k využití principů lidskoprávního přístupu (emancipace, participace, odpovědnost, nediskriminace a upřednostňování zranitelných skupin) a vhodných nástrojů v ZRS ČR může být průběžná evaluace, a to i v souvislosti s revizí Rozvojovými cíli tisíciletí, která bude oficiálně zahájena v roce 2012⁷⁷ ČR by se tak mohla stát nejen jedním ze států EU s progresivní politikou

⁷³ Viz např. Zákon o ZRS a HP, který vymezil ZRS jako „souhrn činností hrazených ze státního rozpočtu, jejichž cílem je přispět k *odstraňování chudoby*, k ekonomickému a sociálnímu rozvoji, k ochraně životního prostředí, jakož i k podpoře demokracie, dodržování lidských práv a řádné správě věcí veřejných v rozvojových zemích“ (Zákon č. 151/2010 Sb., o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci, 21. duben 2010, par. 2(a), důraz přidán).

⁷⁴ Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017, cit. s. 6, důraz a závorky přidané.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Viz definice průřezových principů v Koncepci ZRS ČR, s. 19. Viz také Příloha 1: Přehled kritérií u prioritních zemí s programem spolupráce – ve sloupci „Dodržování lidských práv a svobod“ tu jsou mapována výlučně politická a občanská práva a svobody, byť tabulka obecně mapuje i lidský rozvoj, kategorizaci zemí podle OECD/DAC či existenci strategického dokumentu pro omezování chudoby, s. 32.

⁷⁷ K nástrojům viz např. Ussar 2011.

rozvojové spolupráce reflektující faktickou vzájemnou propojenost otázky lidských práv a rozvoje (spolu s Dánskem či Švédskem), ale mohla by se i aktivně zapojit do procesu posilování role lidských práv v rozvojových politikách EU.⁷⁸ Tento postoj ČR by byl i v souladu s doporučením evropské platformy CONCORD vůči EU, aby v rámci snižování globální chudoby přijala lidskoprávní přístup k rozvoji.⁷⁹

3.2. Lidská práva v projektech vybraných českých rozvojových NNO

Cílem analýzy v této podkapitole bylo zjistit, zda a do jaké míry vybrané nevládní neziskové organizace (dále jako NNO), členové FoRS, působící na poli rozvoje zohledňují ve svých projektech lidská práva a lidskoprávní přístup. Důraz byl v analýze jednotlivých projektů kladen na reflexi pěti klíčových aspektů lidskoprávního přístupu k rozvoji: zasazení do mezinárodního rámce lidských práv; emancipace; zapojení (participace); nediskriminace a upřednostňování zranitelných skupin; odpovědnosti státu.

Případové studie byly vypracovány ve spolupráci se samotnými organizacemi v koordinaci se zpracovatelkou analýzy.

Vybrané organizace se navzájem lišily svou velikostí, kapacitami i cílovými zeměmi, ve kterých působí. Charita Česká republika a Člověk v tísni jsou velkými organizacemi a často působí v oblastech, které jsou prioritními zeměmi ZRS ČR. SIRIRI a NaZemi – společnost pro fair trade jsou naopak malými organizacemi, jejichž projekty se zaměřují na neprioritní země ZRS ČR. Různá je i role organizací v projektech a charakter projektů – v případě projektu Charity Česká republika *Podpora prevence a včasného odhalení rakoviny u žen v oblastech Samegrelo a Shida Kartli, Gruzie* se jedná o devítiměsíční pilotní projekt – veřejnou zakázku ČRA, na který navázal projekt *Podpora prevence a včasné diagnostiky rakoviny prsu a děložního čípku u žen v regionech Samegrelo a Shida Kartli II* v časovém horizontu 2011–2013. Projekt Člověk v tísni *Prevence obchodování s dětmi v Arménii* představuje delší, 27 měsíců trvající projekt, který je v souladu s Evropskou politikou sousedství a Arménským akčním plánem (zejména v kapitolách *Prevence obchodování s nezletilými a Uplatnění soudní moci*). Projekt SIRIRI *Škola* je vlastním projektem organizace reagujícím na iniciativu středoafričské mise řádu bosých karmelitánů udržet v chodu existující školu v středoafričském městě Bozoum zajišťující druhý stupeň základní školy. Projekt NaZemi – společnosti pro fair trade *Víte, s čím si hrajete?* je tříletou evropskou kampaní usilující o zlepšení pracovních podmínek v globalizovaném hračkářském průmyslu.

Zároveň je třeba zmínit, že některé projekty nebyly v době psaní této analýzy ukončeny, a proto nebylo možné zahrnout jejich evaluaci.

3.2.1. Charita Česká republika: Podpora prevence a včasného odhalení rakoviny u žen v oblastech Samegrelo a Shida Kartli (Kateřina Zezulková)

SHRNUTÍ PROJEKTU

Období realizace projektu: 1. 4. – 31. 12. 2010

Rozpočet projektu: 7.214.658,30 CZK

Zdroj financování: Česká rozvojová agentura

Plánování, formulace a realizace projektu:

Projekt byl vyhlášen zadavatelem, Českou rozvojovou agenturou, ve formě veřejné zakázky a realizován v rámci mimořádné rekonstrukční a rozvojové pomoci pro Gruzii.⁸⁰ Projekt svým tématem a obsahem reaguje na aktuálnost tématu a akutní potřebu intervence v oblasti prevence a včasné diagnostiky rakoviny.⁸¹

Záměr projektu: zvýšit šanci na přežití u pacientek s rakovinou (či před rakovinovou formou) prsu a děložního čípku.

Cíle projektu:

Zvýšení povědomí o zdravém životním stylu a rakovině (prevence / včasné odhalení) u cílové skupiny obyvatel.

Včasné odhalení rakoviny prsu a děložního čípku u cílové skupiny.

Příjemci pomoci: obyvatelky daných regionů bez věkového omezení; zdravotnický personál zapojených poliklinik; onkologičtí specialisté; peer školitelé (dobrovolníci).

Širší cílová skupina: obyvatelé regionu, především rodiny pacientek a místní komunita.

O projektu bylo detailně seznámeno gruzínské **Ministerstvo práce, zdravotnictví a sociálních věcí (MoLHSA)**, které bylo **hlavním (oficiálním) partnerem projektu**. Představitelé MoLHSA byli pravidelně informováni o aktivitách projektu, některých se přímo účastnili (např. prezentace projektu, hodnocení projektu či schválení obsahu informačního materiálu).

⁷⁸ Kromě lidskoprávních závazků na základě ratifikovaných lidskoprávních úmluv zavazuje Českou republiku k zohledňování lidských práv členství v EU. Konkrétní lidskoprávní závazky pro členy i EU samotnou vyplývají ze zakládajících smluv (Smlouva o EU, kap. V; Lisabonská smlouva), Smlouvy z Cotonou (čl. 9), Evropského konsenzu o rozvoji či Nástroje evropského sousedství a partnerství (ENPI). Dále viz např. Ussar 2011: s. 13 nebo International Human Rights Network 2008.

⁷⁹ CONCORD 2010: s. 9.

⁸⁰ Kolegium ministra zahraničních věcí schválilo dne 16. 10. 2008 materiál *Návrh na využití mimořádných finančních prostředků na rekonstrukční a rozvojovou pomoc pro Gruzii v období 2008–2010*. Ten identifikoval zdravotnictví jako jeden z vhodných sektorů pro rozvojové intervence v Gruzii v gesci MZV ČR a ČRA. V roce 2009 bylo realizováno celkem šest projektů v oblasti zdravotnictví. Projekty se zaměřily na modernizaci zdravotnického vybavení a zařízení a na onkologickou péči.

⁸¹ Hlavní příčinou úmrtí v Gruzii jsou kardiovaskulární nemoci, které způsobují 12 % všech úmrtí. Po nich následují onkologická onemocnění, která způsobují 4,6 % všech úmrtí (statistiky z roku 2007). Nejčastějšími typy rakoviny jsou gynekologické karcinomy (22,9 %), z nichž 85 % tvoří rakovina prsu a děložního čípku. Následují gastrointestinální typy rakoviny (21,9 %), rakovina prsu (18,8 %) a plic (13,6 %).

Implementující partneri z Gruzínské strany byli identifikováni zadavatelem. Jednalo se o tyto gruzínské nevládní organizace: Cancer Prevention Center (CPC); Center for Information and Counseling on Reproductive Health „Tanadgoma“ a Národní onkologické centrum (National Cancer Centre). Dodatečně byla zapojena další nevládní organizace – Charita Gruzie (Caritas Georgia). Charita Gruzie byla vybrána jako subdodavatel pro rekonstrukční opravy zapojených ambulancí, nebyla tedy identifikována zadavatelem jako v případě ostatních partnerů, nýbrž organizátorem projektu (Charitou ČR).⁸²

Do projektu bylo dále zapojeno 16 ambulantních poliklinik (10 v regionu Samegrelo, 6 v regionu Shida Kartli) a 2 regionální onkologické polikliniky (v městech Gori a Zugdidi).

Geograficky byl projekt realizován v **regionech Samegrelo** (u hranic s Abcházií) a **Shida Kartli** (u hranic s Jižní Osetií). Oba regiony se vyznačují vysokým počtem vnitřně přesídlených osob (tzv. IDP, tj. Internally displaced persons). Tyto regiony byly předem identifikovány zadavatelem na základě vládního usnesení na vyčlenění 150 milionů Kč na ekonomickou obnovu válkou zničené infrastruktury Gruzie. Zadavatel před uskutečněním projektu realizoval v zemi tři menší projekty zaměřené na onkologickou problematiku, z jejichž výstupů, při formulaci analyzovaného projektu, do jisté míry vycházel. V roce 2009 se uskutečnila i konzultace s Národním onkologickým centrem, jedním ze zapojených partnerů projektu.

Evaluace projektu:

Projekt byl realizován bez vážnějších obtíží, k čemuž přispěla dobrá spolupráce s MoLHSA, zastupitelským úřadem zadavatele (ve spolupráci s rozvojovým atašé a externím konzultantem) a přítomností všech implementačních partnerů přímo v místě realizace.

Vytvořen byl registrační systém, který umožnil přehledný sběr dat, která byla dále analyzována. Data byla analyzována na primární i sekundární úrovni. Na jejich sběru se podíleli všichni implementátoři včetně externího konzultanta. **Sebraná data z vyšetření poukazují na aktuálnost tématu** – vysoký počet odhalených forem rakoviny (zejména rakoviny prsu) byl oproti očekávání dle národních statistik téměř dvakrát tak vysoký.

Na pilotní projekt následně navázal projekt Podpora prevence a včasné diagnostiky rakoviny prsu a děložního čípku u žen v regionech Samegrelo a Shida Kartli II. v časovém horizontu 2011–2013. **Iniciativa projektu vzešla ze všech zúčastněných stran – zadavatele, hlavního partnera a všech implementátorů.** Návaznost projektu byla do jisté míry očekávána na základě výstupů pilotního projektu a dále zainteresovanosti současného složení MoLHSA se tématem dále hlouběji zabývat.

Souběžně byl MoLHSA zahájen celorepublikový projekt národního screeningu. Oba projekty se vzájemně a vhodně doplňují. Mezi oběma institucemi bylo uzavřeno Memorandum of Understanding, ve kterém byly upřesněny závazky obou partnerů. Zadavatel se v dokumentu zavazuje zajistit realizátora projektů, financování projektu a spolupráci s hlavním partnerem, MoLHSA.

Popis lidských práv (dle Všeobecné deklarace o lidských právech), **které se tento projekt snažil ovlivnit:**

1. Článek 25(a): právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny, počítajíc v to zejména výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření
2. Článek 25(b): ochrana mateřství

Gruzie v roce 1994 ratifikovala Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech i Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.

Další klíčové lidskoprávní úmluvy, které Gruzie ratifikovala, jsou: v roce 1999 Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1966; v roce 1994 pak Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984 a Úmluva o právech dítěte z roku 1989.⁸³

Popis aspektu Zasazení rozvoje do mezinárodního rámce lidských práv:

Lékařské intervence umožnily venkovským ženám bezplatná gynekologická, mamologická a rentgenologická vyšetření, která si často z ekonomických důvodů nemohou dovolit. Některé pacientky byly u lékaře po mnoha letech. Projekt cílil i na podporu kapacit ambulantních lékařů – zdůraznění potřebnosti včasného vyšetření pacientek a zlepšení komunikace s cílovou skupinou. Informovanost cílové skupiny o základních formách nemoci, seznámení se se základy samovyšetření (v případě rakoviny prsu) a zdůraznění důležitosti preventivních prohlídek výrazně přispějí ke snížení výskytu rakoviny. Projekt jako takový napomohl odkrýt tabu ve společnosti, kde je rakovina vnímána jako nemoc, o které se nemluví, nedá se jí předcházet a automaticky znamená, že musí končit smrtí. Vysoká míra úmrtnosti je dána především pozdní dobou odhalení nemoci, kdy je léčba často neperspektivní.

Projekt reflektoval právo na zdraví a adekvátní lékařskou péči a pomoc (MPHSPK, čl. 12) jako i ochranu matek (MPHSPK, čl. 10). Zároveň je tento projekt důležitým i z hlediska podpory ženských práv – jeho cílovou skupinou jsou totiž především ženy-pacientky (a to nejen jako ženy-matky).

Tím, že „projekt cílil i na podporu kapacit ambulantních doktorů“, reflektoval a pomohl k naplňování práva na užívání plodů vědeckého pokroku a jeho využití (MPHSPK, čl. 15). Projekt dále implicitně reflektoval právo na informace (MPOPP, čl. 19).

Pro lidský rozvoj je zdraví důležitým faktorem. V Gruzii není uspokojivá situace ohledně poskytování zdravotní péče, a to ani základní zdravotní péče, která je, jako jediná, zatím bezplatná. Nicméně prostředky, kterými obvodní lékaři disponují, jsou omezené. Panuje i určitá nedůvěra ze strany obyvatelstva k ambulantním lékařům. Ti sami často v ambulanci tráví jen několik dní v týdnu (na starosti mohou mít 2–3 ambulance) a do vesnice dojíždějí, a neznají tedy místní obyvatelstvo. Velká zodpovědnost i důvěra

⁸² Rozdělení kompetencí jednotlivých zapojených organizací: **Charita Česká republika:** hlavní realizátor zodpovědný za celkový management projektu. Management vyžadoval přítomnost projektové manažerky po celou dobu implementace projektu. **Cancer Prevention Center (CPC):** organizace mobilní vyšetřovny vyšetřující pacientky na primární úrovni (v ambulancích); vzdělávání ambulantního personálu v oblasti zdravotní (onkologické). **Center for Information and Counseling on Reproductive Health „Tanadgoma“:** preventivní část projektu (organizace osvětových setkání s cílovou skupinou); školení zdravotního personálu především v psychosociálních aktivitách; školení „peer“ školitelů, organizace mobilní vyšetřovny v uprchlickém táboře. **Národní onkologické centrum:** sekundární prohlídky doporučených pacientek (hloubkové prohlídky pro pacientky s pozitivním či nejasným nálezem na primární úrovni); vzdělání odborného personálu (školení pro radiology ze zapojených regionů). **Charita Gruzie:** technická asistence v projektu; byla zodpovědná za rekonstrukční opravy čtrnácti ambulancí, včetně identifikace oprav, managementu pracovní síly a monitoringu.

⁸³ Lidská práva: *Mapa lidskoprávních úmluv ve světě*, on-line text dostupný na: <http://www.lidskaprava.cz/student/vsechna-temata/interaktivni-mapy/mapa-lidskopravnych-umluv-ve-svete>.

je tak přenesena na zdravotní sestru, která často lékaře supluje a ve většině případů je místní. Výjimkou není ani skutečnost, kdy zdravotní personál má více zaměstnání z důvodu, že z jednoho platu by nebylo možné uživit rodinu. Vážným tématem je v tomto kontextu privatizace zdravotnictví v Gruzii. Privatizovány byly v posledních měsících právě i ambulance, které se často nacházejí ve velmi špatném stavu, a chybí reálná perspektiva, že by mohly být rekonstruovány. Na jednu stranu se tak MoLHSA snaží posílit roli obvodních lékařů, delegovat na ně větší zodpovědnost, na stranu druhou jim však k tomu nedává patřičné podmínky.

Dalším problémem je neexistence státní zdravotní pojišťovny. V Gruzii je asi 8 soukromých zdravotních pojišťoven, které mají často v regionu monopol. Zdravotní pojištění je u běžné populace spíše výjimečné, chybějí návyky s dlouhodobým plánováním a důvěra k této instituci. Stát neposkytuje bezplatnou zdravotní péči v potřebném rozsahu. Ta je poskytována pouze lidem s tzv. „policy“ (oficiálním dokumentem, kterým je jedinec uznán jako ten, nacházející se pod hranicí chudoby, <http://ssa.gov.ge/index.php?id=93&lang=2>). V realitě je však situace složitější a bezplatná péče se těmito lidem dostane jen omezeně, často daleko od místa bydliště a po dlouhém čase. Mnoho chudých lidí se tak ocitá bez přístupu ke zdravotní péči. Podle zprávy UNDP o lidském rozvoji z roku 2008 je problematické taky zaměření se státní na budování nové infrastruktury a modernizaci vybavení bez toho, aby se věnovala potřebná pozornost zlepšování lékařských praktik a postupů.⁸⁴

Pro zlepšení situace je proto potřebné, aby si na jedné straně držitelé práv – pacienti – byli vědomi svého práva na zdraví a lékařskou péči a na druhé straně aby si nositelé povinností byli vědomi svých závazků vyplývajících z tohoto práva a disponovali potřebnými kapacitami na jeho naplnění.

Popis aspektu **Emancipace**:

Díky projektu nepochybně došlo k **posílení kapacit místního ambulantního personálu i onkologických specialistů z regionů**. Při dotazníkovém šetření uskutečněném na konci pilotního projektu **ambulantní personál** dále zmínil, jako jeden z důležitých přínosů projektu, **zvýšení vlastního postavení (důvěry) mezi pacienty** širokým obyvatelstvem i svými kolegy. Ambulantní personál byl v pilotním projektu zapojen především do organizačních, logistických a informačních aktivit. Interaktivním školením doplněným praktickými příklady, hranými scénkami a případovými studiemi dostal možnost reflexe a nácviku komunikačních dovedností a základní přehled o onkologické problematice. Aktivní (zdravotní) intervence ambulantních lékařů byla naplánována v navazujícím projektu.

Pozitivně bylo přijato téma i ze strany místních médií, které se podílelo na vysílání TV spotu.

Shoda a prioritizace tématu s MoLHSA a dalšími zainteresovanými skupinami byla zmíněna výše.

Jeden z udržitelných faktorů projektu je **posílení kapacit místních organizací, které se na projektu podílely jako implementátoři**. Aktivním zapojením a spoluprací na mezinárodní úrovni dostaly možnost úzké profilace, kterou budou moci následně využít, např. jako odborní konzultanti.

Pacientky při osobních rozhovorech zmiňovaly zvýšení sebedůvěry, důvěry ve zdravotní péči obecně a zvýšení informovanosti. **Z hlediska emancipace nemocných žen** v úzkém sociálním prostředí (vesnické komunitě) je situace stále spíš zakrytá.

V projektu byly využity **peer školitelky**, které výrazně usnadňovaly a podpořily zlepšení komunikace mezi zdravotním personálem a pacientkami. Peer školitelky byly vybírány mezi aktivními ženami ve vesnicích, jejich úloha spočívala v organizačních aktivitách projektu na místní úrovni, výrazně přispěly k diseminaci informací srozumitelným způsobem, doprovázely pacientky v případě potřeby k prohlídkám a působily jako „most“ mezi pacientkami a lékařským personálem. Peer školitelky z pilotního projektu jsou dále využívány v navazujícím projektu, v případě nově zapojených ambulancí v navazujícím projektu budou nové peer školitelky dále vyškoleny.

Peer školitelky působily na dobrovolnické bázi, přispěly tedy k rozvoji dobrovolnictví, které má v rozvojových zemích jinou podobu i tradici. **Využívání dobrovolníků** v onkologické péči je model, který stojí za úvahu dále rozvíjet.

Popis aspektu **Zapojení**:

Projekt byl podpořen **MoLHSA**, které se stalo **hlavním partnerem projektu**. Představitelé státní instituce byli přítomni u některých z klíčových aktivit projektu, o výstupech byli pravidelně informováni. Mezi zadavatelem z české strany a zodpovědnou gruzínskou institucí panuje **vzájemná shoda** týkající se struktury a dalšího vývoje projektu.

Cílová skupina žen byla opakovaně vyzvána k hodnocení poskytnutých služeb, a to prostřednictvím dotazníkového šetření i osobním (ústním) hodnocením s projektovou manažerkou.

Z hlediska zapojení, které velmi úzce souvisí s emancipací cílové skupiny projektu, je možné pozitivně hodnotit především posílení pacientek, ale i jejich rodin, které díky projektu získávají včasný přístup k informacím, a tím i k případné léčbě. Významnou roli zde opět sehrávají **peer školitelky**, jež jsou vyškoleny k tomu, aby vhodným způsobem dokázaly šířit informace týkající se intimní „ženské“ záležitosti způsobem, který zohledňuje kulturní i sociální prostředí.

Z pohledu participace je velmi důležitá zpětná vazba a vytvoření prostoru pro hodnocení poskytovaných služeb a projektu ze strany cílové skupiny, a to formou dotazníků a osobních rozhovorů s projektovou manažerkou. Touto cestou se totiž může samotná cílová skupina aktivně podílet na formování projektu. Na druhé straně, záměrem projektu nebylo řešit otázku zapojení místních organizací a jednotlivců do rozhodovacího procesu na místní a/nebo národní úrovni, i když hlavním partnerem projektu se stala státní instituce MoLHSA. Pozitivní v tomto směru zůstává fakt, že MoLHSA bylo pravidelně informováno o výstupech projektu, co v praxi znamená, že v jisté míře byly potřeby pacientek „tlumočeny“ zodpovědné státní instituci, k čemu by bez projektu nedošlo. O projektu byl seznámen představitel městské rady v Gori, která se aktivně podílí na spolupráci v jiném, zdravotně-sociálním projektu. V regionu Samegrelo bylo zastupitelstvo informováno o projektu prostřednictvím osoby, která má na starosti všechny ambulance v tomto regionu.

Samospráva do přímých aktivit projektu zapojena není. Na regionální úrovni se spolupracuje s onkologickými odborníky.

⁸⁴ UNDP 2008: s. 50–51.

Popis aspektu **Nediskriminace a upřednostnění zranitelných skupin:**

Zdravotní systém prodělal po rozpadu Sovětského svazu řadu reforem, pokroky se však dostávají pomalu a obtížně. Současná **privatizace** státních nemocnic a ambulantních poliklinik **může ve finále vést k ještě menší dostupnosti pro populaci, zejména pak pro osoby sociálně znevýhodněné.**

V roce 2007 pokrylo 8,5 % gruzínského rozpočtu náklady na zdravotnictví a státní zdravotní pojišťovny. To znamená nárůst o téměř 50 % za pět let. Podstatná část rozpočtu jde do terciární péče, tzn. do specializovaných nemocnic. Onkologické nemocnice dostávají 6 % z celkového rozpočtu. **Vládní výdaje přesto pokrývají oficiálně jen 36 % zdravotních nákladů**, zbytek hradí obvykle pacienti sami (státní a soukromé pojišťovny hradí pouze 1 % nákladů). **Podle neoficiálních údajů pacienti hradí až 79 % všech nákladů.** K tomu patří navíc soukromý nákup léků. Z celého bývalého SSSR je **situace horší už jen v Ázerbájdžánu**, kde musí lidé hradit více ze svého.

Jak již bylo zmíněno, projekt byl realizován **v oblastech s vysokou koncentrací vnitřně přesídlených osob.** Projekt cílil na skupinu venkovských **žen bez věkového omezení** (mnohé z nich postavením IDP) jako jednu z nejvíce ohrožených skupin ve společnosti. Osoby s průkazem IDP mají podle zákona nárok na zdravotní pojištění a jejich ošetření by tak mělo být hrazeno státem. V realitě to tak zdaleka nefunguje už z důvodu **neexistence národní zdravotní pojišťovny** (jsou pouze privátní a k tomu má každá nemocnice smlouvu jen s určitou pojišťovnou). Mnohdy by tedy ženy musely cestovat do jiného města, aby dostaly bezplatné vyšetření. S tím jsou spojeny další náklady, které si nemohou dovolit.

Venkovské ženy jsou **ohroženy sociální exkluzí, a to zejména z důvodu izolace** (nízkého kontaktu s obyvateli z měst často z infrastrukturních příčin), **nízkou informovaností** (způsobenou i nižším vzdělanostním potenciálem), **vysokou mírou nezaměstnanosti, nepravidelnými návštěvami u lékaře** zapříčiněnými především omezeným transportem do města a náklady s tím spojenými, jakož i nedostatkem návyků k pravidelným prohlídkám.

Venkovské ženy jsou dále v mnoha případech **samy zodpovědné za celkové zabezpečení domácnosti**, výchovu dětí a jejich obživu. Nízká je úroveň hygieny a aktivně stráveného volného času. Naopak je tato **cílová skupina ohrožena vysokou mírou stresu, fyzickému i psychickému vyčerpání.** V neposlední řadě kvůli omezenému přístupu k antikoncepci a její dostupnosti je **v zemi velmi vysoká potratovost** (průměrně 4–5 potratů na ženu).

Projekt potřeby marginalizovaných žen v praxi reflektoval tím, že 1. ženám umožnil bezplatná odborná vyšetření; 2. poskytnul jim základní informace a nástroje prevence; 3. vyškoleným zdravotním personálem ambulancí umožnil ženám být dlouhodobě sledovány. Vyšetření v rámci projektu byla určena všem ženám bez rozdílu věku (na rozdíl např. od Národního screeningového programu). Významným byl i důraz na osvětu a samovyšetření (v případě prevence rakoviny prsu) a podporu zdravotního personálu na primární úrovni.

Popis aspektu **Odpovědnosti:**

Národní screeningový program (NSP) byl pilotně zahájen v roce 2008 v hlavním městě, kofinancován byl z lokálního rozpočtu města Tbilisi, UNFPA a dalšími zainteresovanými stranami. **Zaštitěn je první ženou Gruzie**, paní Sandrou Roelofs, a **financován je z federálního (centrálního) rozpočtu.** Od května 2011 je **oficiálně rozšířen do všech regionů země**, kde by obyvatelé a obyvatelky v jeho rámci měli být vyšetřovány proti rakovině prsu, děložního čípku, tlustého střeva a prostaty. V jednotlivých regionech by ideálně měli vyšetření poskytovat subkontraktoři projektu (privátní nemocnice, polikliniky apod.). Financování jsou od počtu pacientů a v NSP má jasná kritéria, která vyšetření pacientek hradí.

Téma **onkologické péče je jedním z priorit současného ministerstva**, které ročně zvyšuje dotace ve svém sektoru. **Nebezpečí** hrozí zejména ve vysoké fluktuaci zodpovědných osob a v **politické nestabilitě.**

V Gruzii existuje veřejný **ochránce práv** (ombudsman), jehož úkolem je supervize ochrany lidských práv a svobody občanů na území země. Osoba, jejíž práva jsou či byla narušena, ať už ze strany vlády, státních autorit, místních zastupitelstev, nevládních organizací, legálních subjektů, podniků apod., se mohou na tuto instituci obrátit. Asistence kanceláře ombudsmana je bezplatná. Kancelář ombudsmana má zastoupení v devíti regionálních městech včetně hlavního města.

Projekt zohledňuje význam odpovědnosti gruzínského státu a veřejných úřadů za naplňování a respektování lidského práva na zdraví a odpovídající zdravotní péči svých občanů. Vypovídá o tom to, že hlavním partnerem projektu bylo MoLHSA, které se účastnilo na klíčových rozhodnutích týkajících se projektu a se kterým realizátoři projektu pravidelně sdíleli své zkušenosti a kterému pravidelně poskytovali informace o vývoji. Dále, jak už bylo zmíněno dříve, „mezi zadavatelem z české strany a zodpovědnou gruzínskou institucí panuje vzájemná shoda týkající se struktury a dalšího vývoje projektu“. O tom svědčí i to, že navazující projekt z české strany je komplementární s Národním screeningovým programem, který je od května 2011 rozšířen do celé Gruzie a který je plně financován federálním rozpočtem. NSP počítal s českým projektem jako s komplementárním a při plánování se mu dostalo pozitivních referencí. Projekt však není zaměřen na osvětu žen-pacientek ohledně jejich práv, kterých ochranu a naplňování si mohou nárokovat vůči Gruzínskému státu. Projekt se zaměřuje na prevenci a včasnou diagnostiku – tj. předcházení vzniku závažných onemocnění, nežší tolik otázku léčby, což je, vzhledem k finanční náročnosti a možností ZRP, pochopitelné. Jde tu spíš o participační přístup, důraz je kladen na aktivní přístup k prevenci rakovinového onemocnění a posilování schopností místních ambulantních doktorů a zdravotních sester – tedy posilování primární zdravotní péče.

Odkazy na web, kde jsou bližší informace o projektu:

<http://www.caritasczech.org/kde-pusobime/gruzie/projekty/156867.html>,

<http://www.proglas.cz/detail-poradu/2010-11-25-22-00.html>

3.2.2. SIRIRI: Projekt Škola (Jan Böhm)

SHRNUTÍ PROJEKTU

Období realizace projektu: 09/2010 – 09/2015

Rozpočet projektu: 12 500 EUR na rok

Zdroj financování: 40 % SIRIRI o. p. s., 60 % delegatura řádu bosých karmelitánů ve Středoafrické republice

SIRIRI klade velký důraz na oblast školství. Domnívá se, že finanční pomoc chudé zemi je důležitá, ale že ještě důležitější je podpora konkrétních aktivit, které umožní místní společnosti „postavit se na vlastní nohy“. Vzdělávání je možným klíčem, jak pomoci dlouhodobě a účinně.

Podle CIA World Factbook umí ve Středoafrické republice číst a psát jen 48,6 % populace starší 15 let.⁸⁵ V oblasti Bozoum nedokončí většina dětí ani první stupeň základní školy.

Kvůli nedostatku finančních prostředků musela být v roce 2009 po dvou úspěšných letech fungování uzavřena škola ve středoafrickém Bozoum, zajišťující druhý stupeň základní školy (tzv. college). Provoz školy zahájili misionáři v Bozoum v roce 2007 na základě zkušeností s prací s místní komunitou. Druhý stupeň ZŠ je v tamním okrese Ouhan-Pendé přitom zcela unikátní – pokud se podaří získat finance na podporu vzdělávání, jsou tyto použity na provoz prvních tříd základních škol. Po pěti letech výuky tak pro děti školní docházka často končí.

SIRIRI se rozhodla podpořit úsilí své partnerské organizace, která chtěla školu znovu uvést do provozu, a zavázala se zajistit dlouhodobou finanční podporu na provoz školy: konkrétně 5000 euro ročně po dobu pěti let. Z této částky je částečně financován provoz školy, platy učitelů, nákupy pomůcek a učebnic a další nezbytné výdaje.

Popis lidských práv (dle Všeobecné deklarace o lidských právech), **které se tento projekt snažil ovlivnit:**

1. Článek 26: podle něj má být základní vzdělání povinné a má směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti
2. Článek 22: právo na zajištění hospodářských, sociálních a kulturních práv, které jsou nezbytné k důstojnosti člověka a ke svobodnému rozvoji jeho osobnosti

Středoafrická republika (dále jako SAR) ratifikovala v roce 1966 jak Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, tak Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Úmluvu o právech dítěte z roku 1989 SAR ratifikovala v roce 1992. Ke klíčovým lidskoprávním úmluvám, které SAR ratifikovala, dále patří: Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1966 (ratifikována v roce 1971) a Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979 (ratifikována v roce 1991).⁸⁶

Popis aspektu **Zasazení rozvoje do mezinárodního rámce lidských práv:**

SIRIRI se zaměřuje především na oblasti školství, zdravotnictví a zemědělství. Podpora rozvoje těchto oblastí by měla napomoci k dlouhodobému zlepšení celkové situace ve Středoafrické republice, neboť ekonomický rozvoj země je nemyšlitelný bez rozvoje kulturního a sociálního. Podobně je tomu tak i s oblastí občanských a politických práv. Zároveň SIRIRI v ČR usiluje o zvyšování povědomí o problémech nejméně rozvinutých zemí.

Podle indexu lidského rozvoje se Středoafrická republika nachází na 179. ze 182 míst. Toto odráží těžké životní podmínky místního obyvatelstva a slabý přístup k základním sociálním službám, mezi které patří i základní školní docházka a vzdělání – až 41 % dospělé populace neumí číst a psát. Problém přístupu k základnímu vzdělání se přitom překrývá s chudobou, která postihuje 62 % obyvatelstva a týká se především lidí žijících na vesnicích (podíl vesnického obyvatelstva je 69,4 %). Dalším aspektem zranitelnosti je gender – dívky mají oproti chlapcům omezenější přístup ke vzdělání. Středoafrická republika odpovědná za realizaci práva na vzdělání přitom patří mezi tzv. „křehké“ státy, a není tak schopna svých povinností vyplývajících z tohoto práva dostát. Určitý pozitivní posun znamená nová Národní strategie vzdělávacího sektoru, která zemi umožnila zapojit se do Iniciativy pro urychlené dosažení vzdělání pro všechny, což přineslo do oblasti školství nové finanční prostředky ze zahraničí. Kromě chybějících prostředků je však problémem i nedostatek kvalifikovaných učitelů, výukových pomůcek a didaktických materiálů. Vážným problémem je dále nerovný přístup a vyloučení ze vzdělávacího procesu, a to exkluze dívek, dětí z menšin, dětí ze sociálně slabých poměrů, sirotků a dětí s nějakým druhem postihnutí.⁸⁷

Popis aspektu **Emancipace:**

Díky nové škole v Bozoum by se měla dlouhodobě zlepšit sociální, hospodářská i kulturní situace v dané lokalitě. Absolventi školy by se mohli stát přirozenými lídry tamní společnosti. Projekt přesně vystihuje zásadu SIRIRI „pomoci postavit se na vlastní nohy“. Typickým problémem ve Středoafrické republice je fakt, že stát není schopen zaplatit své zaměstnance. To se týká především učitelů, kteří jsou prakticky v trvalé stávce a i přes svou kvalifikaci pracují na polích. V rámci projektu Škola našlo zaměstnání dvanáct místních učitelů (ve školním roce 2010/2011).⁸⁸

Projekt umožnil pokračování již existujících škol v Bozoum zajišťující druhý stupeň základní školy, čímž umožnil další vzdělávání místních dětí. To přirozeně znamená posílení kapacit a schopností celé komunity. Právě vzdělání totiž představuje důležitý prostředek na vymanění se z chudoby (s tím, že důležité je samozřejmě rozložení moci v společnosti). Důležitým přínosem z pohledu emancipace místní komunity je jednoznačně i zaměstnání místních učitelů.

⁸⁵ Zdroj: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ct.html>.

⁸⁶ Lidská práva: *Mapa lidskoprávních úmluv ve světě*, on-line text dostupné na: <http://www.lidskaprava.cz/student/vsechna-temata/interaktivni-mapy/mapa-lidskopravnich-umluv-ve-svete>.

⁸⁷ Rapport de suivi des objectifs du millénaire pour le développement: République Centrafricaine, Mai 2010, s. 24–26.

⁸⁸ Pro víc viz: <http://www.siriri.org/2011/08/08/skoleni-ucitelu-v-bozoum/>.

Popis aspektu **Zapojení:**

Projekt Škola iniciovala ve městě Bozoum středoafriická misie řádu bosých karmelitánů.

Bosí karmelitáni jsou klíčovou oporou při pomoci ve Středoafričské republice. V zemi, která nezávislost na Francii nabyla v roce 1960, působí již od roku 1971. Jsou spolehlivým partnerem nejen pro SIRIRI, ale také pro řadu mezinárodních organizací – Červený kříž, UNICEF, UNHCR, FAO a další. Bosí karmelitáni mají také důvěru místních obyvatel. Když v roce 2003 probíhal zřejmě nejhorší vojenský převrat v historii země, vytrvali karmelitáni nejdéle s místními obyvateli (neodjížděli ze země, jen se přesouvali v rámci klidnějších oblastí státu) a jako první se vrátili do Bozoum, aby zde pomáhali při obnovení pořádku. A byli to bosí karmelitáni, kdo v roce 2007 moderoval mírové rozhovory mezi rebely a vládou – coby důvěryhodný partner pro obě strany.

Spojení s misí bosých karmelitánů ve Středoafričské republice je přirozený a smysluplný krok, pokud se SIRIRI chce aktivně zapojit do rozvoje této země.

Projekt SIRIRI realizuje ve spolupráci s bosými karmelitány, kteří projekt iniciovali a kteří mají důvěru místní komunity a znají její potřeby. Bosí karmelitáni tedy fungují jako mediátor mezi místními obyvateli a SIRIRI. SIRIRI má i osobní kontakt s místními. V uplynulých třech letech SIRIRI vyslala do SAR několik dlouhodobých dobrovolníků, kteří tu trávili od 4 do 10 měsíců. Kromě toho jezdí každoročně zástupci SIRIRI na „kontrolní cestu“, kdy během dvou týdnů na místě zjišťují potřeby a stav projektů

V souvislosti se zapojením je vhodné zmínit také skutečnost, že na stavbě se podíleli místní obyvatelé. Během stavby nové budovy bylo možné zaznamenat na skupině téměř čtyřiceti dělníků, jak se mění nejen jejich postoj vůči stavbě, jak si uvědomují její hodnotu. Spolupráce na stavbě školy měla pro dělníky fakticky hodnotu rekvalifikačního kurzu.

Popis aspektu **Nediskriminace a upřednostnění zranitelných skupin:**

Projekt vychází ze znalosti potřeb místních obyvatel, z mnohaletých zkušeností s prací s místními komunitami, které bosí karmelitáni ve Středoafričské republice mají. Do učební osnovy jsou zařazovány předměty, které odpovídají na specifickou potřebu místní komunity: V roce 2010/2011 byl poprvé vyučován předmět „Základy odpovědného života“, který žáky učí hospodařit s penězi a plánovat čas.

Schopnost bosých karmelitánů identifikovat skutečné potřeby místních ilustruje také příklad z jiného vzdělávacího projektu ve městě Bozoum – denního stacionáře pro sirotky. Cílem tohoto projektu je poskytovat denní péči, tj. zejména vzdělání a základní zdravotní dohled dětem, které přišly o rodiče. Misionáři na základě znalosti místních poměrů umějí vyhodnotit specifické případy dětí, které rodiče mají, ale jejich rodiny jsou v obtížné situaci a jsou fakticky ve stejné situaci jako sirotci.

Projekt je zaměřen na naplňování jednoho ze základních práv dětí, které představují zranitelnou skupinu v každé společnosti, o to víc ve společnosti poznamenané vojenským konfliktem a zápasící s obrovskou chudobou. To, že projekt dále věnuje speciální pozornost sirotkům a dětem z rodin, které se nacházejí v těžké sociálně ekonomické situaci, znamená posilování zranitelných skupin a jednotlivců a jejich inkluzi. Při vyhodnocování potřeb zranitelných skupin vychází projekt ze znalostí místních realit bosých karmelitánů.

Popis aspektu **Odpovědnosti:**

Jak bylo zmíněno výše, Středoafričská republika není schopna po většinu roku platit své zaměstnance. To dopadá nejen na jmenované učitele, ale také na další státní zaměstnance. Ti se proto uchylují ke korupci. Podle statistik Transparency International je SAR mezi 178 sledovanými zeměmi v žebříčku podle míry korupce na 154. místě. Pro srovnání – ČR je na 53. místě.⁸⁹

Nejdůvěryhodnějším partnerem pro rozvoj regionu jsou pro SIRIRI misionáři, ti se však snaží ovlivňovat státní správu pozitivními příklady z fungujících projektů.

Stavbu nové budovy školy zaštilil v lednu 2011 osobně prezident Středoafričské republiky Francois Bozizé. Ze strany misionářů se jednalo o strategický tah, protože záštita nejvyššího představitele země umožnila hladký průběh stavby a vyhnout se požadavkům korupce.

Kvůli problému všudypřítomné korupce se SIRIRI spoléhá především na partnerství s řádem bosých karmelitánů, kteří v projektu Škola ve městě Bozoum de facto v mnohém suplují stát. Zároveň však záštitu nad projektem převzal prezident republiky – byť je to z pohledu chodu školy významný počín, z hlediska odpovědnosti se jedná spíše o symbolické gesto. Projekt v tomto směru nepřekračuje rámec rozvojové pomoci, která je každopádně odůvodněná – nebyť projektu, škola by už neexistovala.

Odkazy na web, kde jsou bližší informace o projektu:

<http://www.siriri.org/co-delame/projekt-skola-v-bozoum/>

3.2.3. NaZemi – společnost pro fair trade: Víte, s čím si hrajete? Kampaň za zlepšení pracovních podmínek v hračkářském průmyslu (Katarína Šrámková)

SHRNUTÍ PROJEKTU

Období realizace projektu: únor 2009 – leden 2012

Rozpočet projektu: 214.733 EUR

Zdroj financování: Evropská unie – EuropeAid, Ministerstvo zahraničních věcí ČR v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce ČR

Víte, s čím si hrajete? je mezinárodní kampaň za zlepšení pracovních podmínek v globálním hračkářském průmyslu. Kampaň je společnou iniciativou nevládních neziskových organizací z České republiky, Francie, Polska, Rakouska a Rumunska a partnerských organizací z Číny a Hongkongu. Cílem kampaně je dosáhnout zlepšení pracovních podmínek a dodržování lidských a pracovních práv dělníků pracujících v továrnách na hračky, především v Číně, odkud pochází 80 % celosvětově prodaných hraček. Kampaň

⁸⁹ Zdroj: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results.

požaduje, aby firmy (znovu) převzaly zodpovědnost za svůj dodavatelský řetězec, a zajistily tak důstojnou práci při výrobě svého zboží. K tomuto cíli je v první řadě zapotřebí zahájit konstruktivní dialog za účasti všech zainteresovaných stran, tj. výrobců hraček, obchodníků s hračkami, nevládních organizací, odborových organizací a samotných dělníků, a zajistit tak implementaci lepších pracovních podmínek a transparentnost v dodavatelském řetězci. V delším časovém horizontu by pak v hračkářském průmyslu měl tento dialog ideálně vytvořit platformu pro tzv. nezávislou vícestrannou iniciativu (v angličtině tzv. multistakeholder initiative – dále jako MSI). Pro dosažení cílů kampaně je vedena informační kampaň, probíhá jednání s výrobcí i obchodníky a zároveň je podporováno úsilí Evropské koalice pro odpovědnost korporací prosadit na úrovni legislativy EU právní odpovědnost firem a nadnárodních korporací (dále jako ECCJ). Jako přímé cílové skupiny jsou v zadání projektu označeni spotřebitelé kupující hračky, především evropské hračkářské firmy – výrobci i obchodníci – a média. Nepřímou cílovou skupinou je pak širší evropská veřejnost (zasazena především mediálně).

Popis lidských práv (dle Všeobecné deklarace o lidských právech), **které se tento projekt snažil ovlivnit:**

1. Článek 22: právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla národním úsilím i mezinárodní součinností a v souladu s organizací a s prostředky příslušného státu zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva, nezbytná k jeho důstojnosti a k svobodnému rozvoji jeho osobnosti
2. Článek 23:
  - (1) právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti
  - (2) nárok na stejný plat za stejnou práci
  - (3) právo na spravedlivou a uspokojivou odměnu, která by zajišťovala jemu samému a jeho rodině živobytí odpovídající lidské důstojnosti a která by byla doplněna, kdyby toho bylo třeba, jinými prostředky sociální ochrany
  - (4) právo zakládat s jinými odborové organizace a přistupovat k nim
3. Článek 24: právo na odpočinek a na zotavení, zejména také na rozumné vymezení pracovních hodin a na pravidelnou pracovní dobu dovolenou
4. Článek 25:
  - (1) právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny, počítajíc v to zejména výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při nezpůsobilosti k práci, při ovdovění, ve stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli
  - (2) nárok na zvláštní péči a pomoc v mateřství a dětství

Co se týče lidskoprávních závazků, Čína ratifikovala tyto základní lidskoprávní dokumenty: Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966 (ratifikován v roce 2001), Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1966 (ratifikována v roce 1981), Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979 (ratifikována v roce 1980), Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984 (ratifikována v roce 1988) a Úmluvu o právech dítěte z roku 1989 (ratifikována v roce 1992). Dále se Čína zavázala dodržovat tyto úmluvy ILO: č. 29 o nucené nebo povinné práci (z roku 1930), č. 100 o stejném odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty (z roku 1951), č. 105 o odstranění nucené práce (z roku 1957), č. 111 o diskriminaci (v zaměstnání a povolání) (z roku 1958), č. 138 o nejnižším věku pro vstup do zaměstnání, č. 182 o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce (z roku 1999).⁹⁰ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966 Čína podepsala v roce 1998, ale nikdy ho neratifikovala. Součástí tohoto lidskoprávního dokumentu je mimo jiné svoboda sdružování a zakládání odborů, kterou čínská vláda neuznává – Čína neratifikovala ani Úmluvy ILO č. 87 a č. 98, které se týkají právě svobody sdružování a kolektivního vyjednávání.

Popis aspektu *Zasazení rozvoje do mezinárodního rámce lidských práv:*

Cílem kampaně je zlepšit pracovní podmínky ve světovém hračkářském průmyslu a pomoci dělníkům pracujícím v tomto odvětví dosáhnout důstojnou práci a spravedlivé zacházení, přičemž se kampaň explicitně odvolává na lidská a pracovní práva dělníků a dělnic – kampaň po hračkářských firmách požaduje dodržování čínského pracovního zákoníku⁹¹ a lidských práv. Mezi požadavky kampaně patří řádné vyplácení mezd umožňujících důstojný život pro dělníky a jejich rodiny, zrušení nezákonných a nedobrovolných přesčasů, řádné pracovní smlouvy, bezpečnost práce a ochrana zdraví na pracovišti, sociální, zdravotní pojištění a penzijní připojištění, rovnost a nediskriminace a nevyužívání dětské a nucené práce a svoboda sdružování. Kromě lidskoprávních závazků zakotvených ve Všeobecné deklaraci kampaň apeluje i na dodržování pracovních práv obsažených v klíčových úmluvách Mezinárodní organizace práce týkajících se nediskriminace (úmluvy č. 100 a č. 111), zákazu dětské práce (úmluvy č. 138 a č. 182), zákazu nucené práce (úmluvy č. 29 a č. 105) a svobody sdružování a kolektivního vyjednávání (úmluvy č. 87 a č. 98).

V neposlední řadě je projekt ve svém zadání explicitně zasazen do rámce Rozvojových cílů tisíciletí, konkrétně hovoří o příspěvku k naplňování třech Cílů: MDG 1 – odstranění extrémní chudoby a hladu, MDG 3 – prosazování rovnosti pohlaví a posílení role žen ve společnosti a MDG 8 – budování světového partnerství pro rozvoj.

V Číně je diskriminace na pracovním trhu kvůli pohlaví, věku a náboženství vážným problémem. Možnost opětovného zaměstnání žen středního věku a starších žen je téměř nulová. Absolventky a mladé ženy mají větší problém najít zaměstnání než jejich mužští vrstevníci. Navzdory tomu, že se Čína jako první „rozvojové“ zemi podařilo dosáhnout MDG 1, tj. oproti roku 1990 snížit celkový po-

⁹⁰ Lidská práva: *Mapa lidskoprávních úmluv ve světě*, on-line text dostupné na <http://www.lidskaprava.cz/student/vsechna-temata/interaktivni-mapy/mapa-lidskopranich-umluv-ve-svete>.

⁹¹ Čínský pracovní zákoník z ledna 2008 mimo jiné požaduje: písemnou pracovní smlouvu; registraci do systému sociálního pojištění a placení nezbytných poplatků za zaměstnance; běžný pracovní týden se 40 až 44 pracovními hodinami v pěti pracovních dnech; maximálně 36 přesčasových hodin měsíčně; příplatky za přesčasy – 50 % v pracovních dnech, 100 % o víkendech a 200 % o svátcích; kolektivní smlouvy mezi zaměstnavatelem a volenými zástupci zaměstnanců; čtyři měsíce placené mateřské dovolené.

čet lidí, jejichž denní příjem je nižší než 1 dolar, na polovinu ještě před rokem 2015, v zemi nadále existují propastné rozdíly v životní úrovni jednak mezi jednotlivými regiony, jednak mezi městskými a venkovskými oblastmi.⁹² Rozvoj bohatých oblastí stále zaostává za rozvojem chudých oblastí Číny s tím, že největší problém s vymaněním se z chudoby mají chudí lidé, a to především skupiny se zvláštními potřebami (jako jsou lidé s postižením, děti, ženy). Potřebné je posilnit veřejné služby a systém sociálního zajištění.⁹³

Popis aspektu **Emancipace:**

Z hlediska emancipace je důležité, že na projektu spolupracují nevládní neziskové organizace z Číny a Hongkongu, které artikuluji zájmy dělníků a dělnic, jelikož jsou s nimi v kontaktu a znají jejich pracovní i životní podmínky. Výzkumné zprávy partnerských nevládních neziskových organizací z Číny pak pro kampaň představují nepostradatelný zdroj aktuálních informací o situaci v továrnách na hračky. Jsou to právě partneři z Číny/Hongkongu, kteří přicházejí s podněty na urgentní akce a protestní – mobilizační dopisy v reakci na konkrétní události a porušování práv dělníků. Partnerská organizace SACOM (Students and Scholars against Corporate Misbehaviour) mimo jiné organizuje pro dělníky školení o jejich právech. Tím, že kampaň podporuje SACOM, nepřímo posiluje i kapacity samotných dělníků domáhat se svých práv. Posilování kapacit místních nevládních neziskových organizací i evropských nevládních organizací zapojených do projektu je v kampani definováno jako jeden z klíčových očekávaných výstupů. Co se týče držitelů povinností, kampaň se zaměřuje na odpovědnost hračkářských firem a nadnárodních korporací a nepůsobí směrem na čínský stát. Zároveň, jak už bylo zmíněno, kampaň podporuje úsilí ECCJ o reformu evropské legislativy tak, aby byly firmy působící v EU právně odpovědné za to, jaké dopady má jejich podnikání na životní prostředí a lidská práva mimo EU. Kampaň podporuje úsilí ECCJ, aby korporace byly transparentní ohledně svého dodavatelského řetězce a aby měly oběti porušování práv ze strany firem přístup ke spravedlivosti – soudům v EU.

Popis aspektu **Zapojení:**

Zapojení *de facto* představuje hlavní cíl kampaně, kterým je zahájení konstruktivního dialogu všech zúčastněných aktérů – včetně dělníků a odborů – s tím, že v dlouhodobém horizontu by v hračkářském sektoru měla vzniknout MSI. Nevládní neziskové organizace z Číny/Hongkongu hájící zájmy dělníků z hračkářského sektoru jsou v projektu vnímány jako rovnocenní a nepostradatelní partneři evropských organizací zapojených do projektu. Jsou s nimi konzultovány jednotlivé významné kroky, především pak strategie samotného lobbingu a formulace požadavků vůči hračkářským firmám na zlepšení situace a ochranu práv. Samotní dělníci však v projektu v explicitním výčtu partnerů a cílových skupin nefigurují. Na druhou stranu, na zapojení odborů, které by měly hájit zájmy dělníků, je v projektu kladen velký důraz. V tomto kontextu je potřebné si uvědomit, že přímé zapojení dělníků je vzhledem k charakteru politického režimu v Číně a neuznávání svobod sdružování a kolektivního vyjednávání nemožné. Problém tu představuje i reálná neexistence nezávislých odborů. Jejich roli v praxi zastupují tamější nevládní organizace. Shrnutí, klíčovou roli z hlediska dělníků a dělnic do kampaně představuje aktivní a plnohodnotné zapojení místních nevládních organizací, které mají kontakty s dělníky, případně jejich představiteli, a které hájí jak skutečné zájmy dělníků, tak jejich práva.

Popis aspektu **Nediskriminace a upřednostnění zranitelných skupin:**

Více jak 80 % zaměstnanců v čínských továrnách na výrobu hraček tvoří ženy od 15 do 30 let. Tyto ženy pocházejí většinou z vesnic z čínského vnitrozemí a do továren na hračky ve městech v oblasti Guangdong (neboli Kantón) přišly s tím, že doma zanechaly rodiny (často děti), kterým posílají většinu vydělaných peněz. Dělníci a dělnice pracující v továrnách na hračky jsou převážně pracovními migranty, kteří v Číně nemají mnoho práv, a kteří tak z pohledu dodržování lidských práv představují zranitelnou skupinu. Kampaň se v podstatě snaží o zlepšení pracovních a životních podmínek a dodržování práv lidí, kteří spadají do více zranitelných kategorií naráz. Jsou to totiž 1) chudí dělníci na konci výrobního řetězce, jejichž práva a zájmy nehájí nezávislé odbory; 2) většinou (mladé) ženy a 3) především pracovní migranti z chudých rurálních oblastí Číny. Projekt však nedisponuje žádnými zvláštními nástroji, kterými by se snažil identifikovat nejvíce zranitelné jedince/skupiny a které by zajistily aktivní a informovanou spoluúčasť těchto lidí při identifikaci, naplňování a hodnocení rozvojových strategií a cílů kampaně.

Popis aspektu **Odpovědnosti:**

Kampaň apeluje na odpovědnost za dodržování práv dělníků v první řadě těchto aktérů: evropských a severoamerických výrobců hraček a maloobchodníků s hračkami, národních hračkářských svazů, Mezinárodního svazu hračkářského průmyslu. Nepřímo pak apeluje také na čínské výrobce hraček (majitele továren), čínské regulační autority, regulační autority pěti evropských zemí zapojených do kampaně a v neposlední řadě taky regulační autority EU.

Odkazy na web, kde jsou bližší informace o projektu:

www.vitescimsihrajete.cz,
www.stop-toying-around.org

⁹² V roce 2008 představovala zaměstnanost ve městech 61,01 %, v rurálních oblastech jenom 38,99 % (National Bureau of Statistics 2009).

⁹³ Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, United Nations System in China 2010: s. 12, 15, 27, 60.

3.2.4. Člověk v tísní: Prevence obchodování s dětmi v Arménii (Mobilized and empowered system of prevention of child trafficking in Armenia through awareness raising, capacity building and networking) (Jan Faltus)

SHRNUTÍ PROJEKTU

Období realizace projektu: 5/2009 – 7/2011 (27 měsíců)

Rozpočet projektu: 448.454 EUR

Zdroj financování: Evropská komise, Trilaterální projekty ZRS ČR

Celkové cíle, k nimž projekt chce přispět, jsou v souladu s pokyny Evropského společenství, jakož i vnitrostátní strategií definované arménskou vládou v Národním akčním plánu, zejména v kapitolách „Prevence obchodování s nezletilými“ a „Uplatnění soudní moci“. Navrhovaná opatření jsou zaměřena na prevenci obchodování s dětmi prostřednictvím zvyšování povědomí, budování kapacit dotčených institucí a jednotlivců, na ochranu zranitelných skupin a obhajobu zdokonalení právních předpisů a prováděcí politiky, a na poskytování informačních služeb a přímou pomoc rizikové populaci. Proto byly tři obecné cíle definovány následovně:

- potírání a prevence obchodování s dětmi v Arménii
- posílení koordinace státních a nevládních organizací vedoucí ke zlepšení legislativních opatření
- posílení místních kapacit na úrovni prevence, ochrany a asistence související s obchodováním s dětmi

Evaluace projektu:

Podle nezávislé evaluace⁹⁴ projekt z velké části dosáhl svých cílů, a to především díky silnému implementačnímu týmu a vhodné strategii kombinující posilování schopností/kapacit, cílené využití synergií s jinými intervencemi v oblastech ochrany práv dětí a zamezení obchodování s dětmi a výrazně participativní přístup zahrnující jak vládní, tak nevládní aktéry. Navíc projekt posloužil jako „katalyzátor“ pozitivního vývoje v oblasti ochrany dětí, hlavně díky podpoře síťování a rozvoje kapacit aktérů věnujících se ochraně dětí a potírání obchodování s dětmi v Arménii, což může být považováno za nezamýšlený dopad projektu.

Evaluátor dospěl k následovným strategickým doporučením:

1. Je potřeba zlepšit proces vytváření projektu – především je potřeba využívat logický rámec při definování hierarchie cílů projektu.
2. Je potřeba posílit schopnosti/kapacity projektového manažera, respektujíc přitom logický rámec projektu.
3. Je potřeba posílit schopnosti/kapacity ostatních členů týmu Člověka v tísní (ČvT) v Arménii.
4. Je potřeba vytvořit dlouhodobou strategii arménského ČvT, aby došlo k posunu z roviny projektového plánování na vyšší rovinu plánování.⁹⁵

Popis lidských práv (dle Všeobecné deklarace o lidských právech), které se tento projekt snažil ovlivnit:

1. Článek 25(2): mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc; všechny děti, ať manželské nebo nemanželské, požívají stejné sociální ochrany

Projekt se především zaměřuje na práva dětí, a to nejen z hlediska prevence obchodu s dětmi. Zabývá se rovněž problematikou dětí ulice, dětské práce, dětí v neúplných rodinách, zneužívání dětí apod. Přes problematiku prevence obchodu s dětmi vzdělává pedagogy, sociální pracovníky, státní zaměstnance a úředníky pracující v dětské sféře ohledně dětských práv, zvláště:

1. Děti mají právo na své soukromí stejně jako každý dospělý člověk. Mají právo na vlastní postel, vlastní pracovní koutek.
2. Nikdo nemá právo špinit jméno dítěte a pomlouvat ho. Zároveň nikdo nemůže zasahovat do způsobu života jeho rodiny. Dítě si také svobodně může zvolit náboženství a nikdo mu nemůže upírat právo na svobodné myšlení.
3. Každé dítě má právo svobodně vyjádřit své názory a vyjadřovat se k záležitostem ovlivňujícím jeho život.
4. Dítě má právo na přístup k informacím, které jsou přiměřené jeho věku. Má právo na vzdělání, stejně jako na hru a zábavu.
5. Děti mají právo na ochranu proti všem druhům krutosti, vykořisťování a zneužívání, svévolnému oddělení od rodiny a v neposlední řadě právo na ochranu proti poškozování v systému trestního práva. (V průběhu projektu se ukázalo, že i mnozí pedagogové nejsou o právech dětí dostatečně informováni!)

Výše vyjmenovaná práva dítěte, o jejichž naplňování se projekt snaží, jsou obsažena v Úmluvě o právech dítěte z roku 1989, kterou Arménie ratifikovala v roce 1992. Arménie dále v oblasti práv dětí ratifikovala Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie (v roce 2005), Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů (v roce 2003), Úmluvu ILO č. 182 o odstranění nejhorších forem dětské práce (v roce 2006) a Úmluvu ILO č. 138 o minimálním věku (v roce 2006).⁹⁶

Kromě Úmluvy o právech dítěte Arménie v roce 1993 přistoupila k těmto klíčovým lidskoprávním dokumentům: Mezinárodnímu paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (z roku 1966), Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech (z roku 1966), Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace (z roku 1966), Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen (z roku 1979), Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (z roku 1984).

Popis aspektu **Zasazení rozvoje do mezinárodního rámce lidských práv:**

Podpora rozvoje legislativních mechanismů zabraňujících obchodu s dětmi, zvyšování povědomí společnosti o hrozcím nebezpečí a náchylnosti některých skupin ke zneužití přispívá ke všeobecnému respektu a dodržování lidských práv, a to jak na úrovni státu, tak i na veřejnosti. Byla vypracována legislativní analýza zabývající se nedostatky v oblasti ochrany nezletilých svědků a obětí trestných činů, spojených s obchodem s dětmi a týkající se zneužívání dětí, a navrženy změny, které byly postoupeny Ministerstvu

⁹⁴ Hancilova 2011.

⁹⁵ Tamtéž s. 4.

⁹⁶ Nejhorší formy dětské práce zahrnují prostituci, pornografii a obchod s narkotiky (Rozvojovka: *Typy dětské práce*, on-line text (http://www.rozvojovka.cz/download/pdf/pdfs_227.pdf)).

spravedlnosti k zahrnutí do návrhu nového trestního řádu. Tyto změny odpovídají evropským standardům a zahrnují například přítomnost psychologa při výslechu dítěte, požadují, aby dítě před soudem nemuselo vypovídat v přítomnosti obžalovaného, je-li obviněn rodič, nemůže zároveň vystupovat jako zástupce dítěte (jak je tomu dosud) a podobně.

Podle organizace Terre des hommes, věnující se problematice obchodování s dětmi, je tento obchod výsledkem kombinací více-rých faktorů – chudoby, slabého systému ochrany dětí, nenaplnění základních lidských potřeb, „migrantova snu“ a diskriminace na základě pohlaví.⁹⁷ Z tohoto pohledu je problematiku obchodování s dětmi jednoznačně možné zasadit do rámce zastřešujícího cíle Miléniové deklarace – MDG 1: odstranění extrémní chudoby. Chudobu je přitom, podobně jako v jiných případech porušování lidských práv, potřebné vnímat nejen jako příčinu, ale i jako důsledek porušování práv dětí. Pro boj s obchodováním s dětmi je proto z pohledu lidskoprávního přístupu k rozvoji klíčovým posilování (empowerment) dítěte jako jedince, resp. dětí jako sociální skupiny, a to tím, že bude dítě vnímané jako subjekt a držitel práv a bude podpořena jeho emancipace v otázce naplňování jeho práv. Dále je klíčovou také odpovědnost nositele povinností vůči dítěti a jeho právům – v první řadě je tímto nositelem stát, který má zodpovědnost za to, že existuje funkční politický, sociální a ekonomický rámec pro rozvoj dítěte a že v situaci, že rodičové / jiní zákonní opatrovníci dítěte nejsou schopni / nechťejí plnit své závazky vůči dítěti, stát zasáhne.⁹⁸

Dalšími Rozvojovými cíli, které jsou v kontextu cílů tohoto projektu relevantní, jsou: MDG 2 – základní vzdělání, MDG 3 – rovnost pohlaví a MDG 6 – boj s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi.

Arménie dokázala snížit počet lidí žijících pod hranicí národní chudoby z 56,1 % v roce 1999 na 23,5 % v roce 2008. I to však znamená, že čtvrtina populace byla v roce 2008 chudá. Nejvíce deprivovanou (z pohledu materiální chudoby) věkovou skupinu v Arménii přitom představují děti mladší 5 let – v roce 2007 např. představoval index chudoby mezi dětmi pod 5 let 33,2 %, což je číslo vyšší než tehdejší národní průměr indexu chudoby (ten byl 25 %). Rodiny se třemi a více dětmi jsou v Arménii více ohrožené chudobou než rodiny s méně dětmi – v roce 2007 45 % domácností se třemi a více dětmi bylo chudých a 12,6 % jich bylo velmi chudých. Jednou z největších výzev pro arménský stát tak při dosahování Rozvojových cílů zůstává snížení chudoby nejzranitelnějších a nejvíce deprivovaných skupin obyvatelstva, včetně dětí do 5 let a dětí s postižením.⁹⁹

Popis aspektu **Emancipace:**

Koncept práv dětí byl průřezovým tématem aktivit na všech úrovních od legislativní po veřejnou. Zvyšování kapacit se týkala zejména učitelů, pracovníků dětských domovů, poskytovatelů sociální péče, zástupců veřejné a státní správy a dalších institucí. O všech těchto fenoménech proběhla školení učitelů základních škol, vychovatelů v dětských domovech a specializovaných institucích (internátní a zvláštní školy), pracovníků státních sociálních služeb, policistů a státních zástupců zabývajících se případy nezletilých a mladistvých delikventů i obětí, zástupců místních samospráv, kteří mají možnost a zároveň povinnost a zodpovědnost zasáhnout již v zárodčích jednotlivých případech (tj. když se dozvědí, že je nějaké dítě v ohrožení). Projektové aktivity provázaly jednotlivá patra institucí, věnujících se ochraně dětí a jejich práv – samospráva na nejnižší rovině (včetně učitelů a policistů, kteří mohou s jednotlivými případy přijít do styku), zástupci krajských odborů péče o dítě (jako prostřední patro, propojující obě další roviny a spolupracující s dalšími státními institucemi, např. státními zástupci a ministerstvem práce a sociálních věcí) a Národní komise na ochranu dětských práv (jako nejvyšší stupeň, tvořený zástupci státu, mezinárodních i místních nevládních organizací a odpovědný za tvorbu politiky státu v této oblasti). Na návrh ČvT došlo k rozšíření povinností úředníků místní samosprávy o (placenou) funkci terénního sociálního pracovníka (alespoň dočasně, než si bude moci stát dovolit mít sociální pracovníky ve všech obcích), který má na starost hlavně ochranu zranitelných skupin (rodin pod hranicí chudoby, s mnoha dětmi, neúplných rodin apod.) a má za cíl zachytit problémy, ještě dokud jdou řešit (tj. příčiny místo následků). Další důležitou částí projektu bylo posílení spolupráce organizací zabývajících se ochranou dětí a propojení s jinými, věnujícími se potírání obchodu s lidmi. Projekt podpořil místní síť dětských organizací a neaktivnější členové byli zapojeni v pracovní skupině, vzniklé právě za tímto účelem; společně pak navrhovali změny systému, jež jsou popsány výše.

Popis aspektu **Zapojení:**

Projekt úzce spolupracoval s meziresortní s anti-traffickingovou pracovní skupinou, podílel se na přípravě národního akčního plánu a pružně vyplňoval úkoly, které byly vytyčeny v aktuálním plánu. Také díky tomu měl podporu všech relevantních státních institucí, které se zavázaly vytyčené cíle splnit. Projektoví odborníci na problematiku obchodování s dětmi společně s místními i mezinárodními experty vytvořili mechanismus identifikace obětí obchodu s lidmi (zvláště pro dospělé i děti) a proškolili státní zaměstnance (policisty, prokurátory, pohraniční stráž, inspektory z inspektorátů práce). Celkem se zúčastnilo nejrůznějších seminářů na dva a půl tisíce dospělých a devět tisíc dětí.

Popis aspektu **Nediskriminace a upřednostnění zranitelných skupin:**

Kromě zvyšování kapacit institucí a informovanosti rodičů projekt zahrnoval účast samotných dětí, a to i nejohroženějších skupin, jako jsou děti z neúplných rodin, dětských domovů a specializovaných výchovně vzdělávacích institucí (internátní školy, zvláštní školy). Pro lepší porozumění problému byly vytvořeny speciální materiály – komiks, krátký animovaný klip, které upozorňovaly na přehlížený fenomén. Zásadní bylo také zvýšení povědomí veřejnosti o problematice obchodování s dětmi – pomocí mediálních kampaní, divadelních her, televizních pořadů a diskusí i celorepublikové soutěže, do níž se zapojilo přes tři tisíce žáků základních škol, i školení a besed pro novináře.

Popis aspektu **Odpovědnosti:**

Stát přistupuje k problematice obchodování s lidmi a dětmi zvláště zodpovědně, jak vyplývá i z posunutí z kategorie 2WL do kategorie 2 mezi roky 2008–2009 podle amerického Trafficking Victims Protection Act: Minimum Standards. Úkoly i cíle jsou shrnuty

⁹⁷ Terre des hommes: *Childtrafficking*, on-line text (<http://www.childtrafficking.com/Content/aboutus.php>).

⁹⁸ Sax, H.: *Child poverty – Millennium Development Goals – Rights of the Child*, paper for the Austrian Development Agency, on-line text (http://www.entwicklung.at/uploads/media/Child_poverty_and_MDG.PDF).

⁹⁹ Government of Armenia, United Nations Country Team in Armenia Office of the UN Resident Coordinator 2010: s. 18, 21, 22, 25.

v Národním akčním plánu; k tomu existuje velmi aktivní a dobře řízená meziresortní pracovní skupina, která zajišťuje účast a spolupráci všech státních složek, místních i zahraničních nevládních i mezinárodních organizací, jakožto i zástupců médií.

Odkaz na web, kde jsou bližší informace o projektu:

<http://www.stopchildtrafficking.am/> (v arménštině)

3.2.5. Shrnutí: lidská práva v projektech vybraných NNO

Všechny výše analyzované projekty je možné zasadit do mezinárodního rámce lidských práv: u projektů SIRIRI a Charity ČR lidská práva v projektovém cyklu nefigurovala explicitně, ale byla reflektována implicitně při identifikaci záměru a ve strategii projektu, přičemž Charita ČR lidská práva reflektuje ve svém etickém kodexu, který je součástí manuálu mise. Projekt Člověka v tísní spadal pod Sekci humanitární a rozvojové pomoci, kde lidská práva představují jedno z průřezových témat. Aktivní podpora lidských práv je explicitně zmíněná i ve vizi a poslání Člověka v tísní. Projekt NaZemi – společnosti pro fair trade se výslovně odvolává na lidská práva a apeluje na jejich dodržování ze strany korporací.

Ve všech analyzovaných projektech byly zdůrazňovány zásady participace a nediskriminace zranitelných skupin a jednotlivců, což spontánně vede k zohledňování lidskoprávních principů a lidských práv samotných.

Všechny čtyři NNO jsou si vědomy nedělitelnosti lidských práv v praxi. I když převládá pragmatický přístup k rozvoji před explicitním zdůrazňováním všech lidskoprávních závazků a dožadováním se jejich okamžitého naplnění, preferují NNO postupné socioekonomické posilování zranitelných skupin a jednotlivců a postupné podporování schopností chudých jedinců/komunit vymanit se z chudoby. Charita ČR a SIRIRI ve svých projektech neapelují na stát jako na nositele povinností vůči svým občanům – držitelům lidských práv. Kládou důraz na posilování kapacit a schopností občanů se svých práv domáhat. V projektech NaZemi – společnosti pro fair trade a Člověka v tísní je explicitní apel na aspekt odpovědnosti. V prvním případě se jedná především o odpovědnost korporací, v druhém případě jde o spolupráci se státem ve snaze posílit jeho kapacitu dostát své odpovědnosti vůči lidským právům – důraz je kladen na dobrou správu věcí veřejných a posilování vymahatelnosti práv.

Ve všech případových studiích sehrává významnou roli osvěta a šíření informací nejen směrem k přímé cílové skupině, ale i směrem k širší veřejnosti, tedy budování povědomí o problematice globální chudoby v globálních souvislostech.

Za slabou stránku analyzovaných projektů je možné považovat poměrně nízkou míru zapojování cílové skupiny, především pak zranitelných skupin, do rozhodovacího procesu projektu. V tomto směru zůstává cílová skupina v projektech spíš v roli pasivních příjemců rozvojové pomoci, než aby představovala aktivní partnery rozvojové spolupráce.

Obecně z analýzy zohledňování lidských práv ve vybraných projektech rozvojových NNO vyplývá, že zapojené organizace spojitost mezi lidskými právy a rozvojem vnímají a v určité míře ve své praxi aplikují principy lidskoprávního přístupu k rozvoji, avšak většinou implicitně a ne programově.

Problematickým se pro NNO ukázalo být uchopení lidskoprávního principu odpovědnosti státu – nositele povinností v oblasti lidských práv. NNO se ve svých projektech soustředí převážně na posilování kapacit držitelů práv, přičemž v projektech nekladou důraz na odpovědnost partnerských zemí.

ZÁVĚR

Lidská práva a rozvojová spolupráce jsou ve skutečnosti „propojené nádoby“. Základní myšlenkou obou je podpora života lidské bytosti v důstojnosti a rovnosti. V praxi by přitom lidská práva neměla být vnímána jen jako cíl rozvojové spolupráce, ale i jako její nástroj. Lidská práva jsou totiž legitimní a plnohodnotnou součástí platného mezinárodního práva a jako taková vytváří jak na mezinárodní, tak na národní úrovni vlivný politický a institucionální rámec potřebný k realizaci lidského rozvoje. V dnešním kontextu je synergie lidská práva – lidský rozvoj reflektována především prostřednictvím Deklarace tisíciletí a Rozvojových cílů tisíciletí, které nepředstavují něco, co by státy měly dělat, ale něco, co dělat musí, protože je k tomu zavazují jejich lidskoprávní závazky.

Česká republika ratifikovala všechny zásadní lidskoprávní úmluvy a také se přihlásila k agendě Deklarace tisíciletí a dosahování jejího zastřešujícího cíle, eliminování světové chudoby. Na druhé straně je však v českém prostředí poměrně problematické pojmání lidských práv tzv. druhé generace, tedy hospodářských, sociálních a kulturních práv. To se přirozeně odráží i v debatě o lidských právech v kontextu rozvojové spolupráce.

Z analýzy koncepčních materiálů ZRS ČR a rozhovorů s odpovědnými aktéry z ORS a LPTP, tedy odborů MZV, jejichž agenda se nejvíce dotýká oblasti lidských práv v rozvojové spolupráci, existuje v ZRS ČR základní politický rámec teoreticky reflektující propojení lidských práv a rozvojové spolupráce. Jednoznačně pozitivním krokem v ZRS ČR je, že lidská práva jsou v Koncepci ZRS ČR 2010–2017 ukotvena jako jeden z průřezových principů ZRS a že ČRA již zohledňuje lidská práva jako průřezové téma v hodnocení žádostí. Na druhé straně by však bylo vhodné důkladnější zapojení kontextu lidských práv do zahraniční politiky ČR a hlubší debata o emancipaci hospodářských, sociálních a kulturních práv na poli rozvojové agendy. Vhodným okamžikem k využití principů lidskoprávního přístupu (emancipace, participace, odpovědnost, nediskriminace a upřednostňování zranitelných skupin) v ZRS ČR může být průběžná evaluace, a to i v souvislosti s revizí Rozvojovými cíli tisíciletí, která bude oficiálně zahájena v roce 2012. ČR by se tak mohla stát nejen jedním ze států EU s progresivní politikou rozvojové spolupráce reflektující faktickou vzájemnou propojenost otázky lidských práv a rozvoje, ale mohla by se i aktivně zapojit do procesu posilování role lidských práv v rozvojových politikách EU.

Z analýz vybraných projektů českých NNO věnujících se rozvojové spolupráci vyplývá, že tyto organizace spojitost mezi lidskými právy a rozvojem vnímají a v určité míře ve své praxi aplikují principy lidskoprávního přístupu k rozvoji, avšak většinou implicitně a ne programově. Problematickým se pro NNO ukázalo být uchopení lidskoprávního principu odpovědnosti státu jako nositele povinností v oblasti lidských práv. NNO se ve svých projektech soustředí převážně na posilování kapacit držitelů práv, přičemž v projektech neakcentují odpovědnost partnerských zemí. Problematickým je i zapojení cílových skupin, především zranitelných skupin, do rozhodovacího procesu projektů.

Lidskoprávní přístup k rozvoji má přirozeně i své slabší stránky, jednoznačně je to však přístup, který si zaslouží v ČR větší pozornost a hlubší debatu o tom, jakou roli hrají lidská práva v rozvoji a jak v praxi v ZRS reflektovat propojenost a nedělitelnost lidských práv. Mimo jiné je tato diskuse aktuální v souvislosti s českými závazky ohledně naplňování MDGs a blížícím se rokem 2015, kdy bude potřebné navázat na Deklaraci tisíciletí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knihy a články

- Alston, P., Goodman, R. and Steiner, H. J. (eds., 2008): *International human rights in context: Law, politics, morals*, Oxford, Oxford University Press.
- Clapham, A. (2006): *Human Rights Obligations of Non-State Actors*, Oxford, OUP.
- Cornwall, G. and Nyamu-Musembi, C. (2004): Why rights, why now? Reflections on the rise of rights in international development discourse, in *IDS Bulletin*, Vol. 36, No. 1, pp. 9–18.
- Darrow, M. (2003): *Between Light and Shadow: the World Bank, the International Monetary Fund, and International Human Rights*, Oxford, Hart Publishing.
- Defarges, P.M. (2006): *Droit d'ingérence*, Paris, Presses de Sciences-Po.
- Ensor, J. and Gready, P. (eds., 2005): *Reinventing development? Translating rights-based approaches from theory into practice*, London and New York: Zed Books.
- Gomez Isa, F. (2006): „International protection of human rights“, in Gomez Isa, F. a De Feyter, K. (eds., 2006): *International Protection of Human Rights: Achievements and Challenges*, Bilbao, HumanitarianNet-University of Deusto-EIUC.
- Hancilova, B. (2011): *Evaluation report of "Mobilized and empowerment system of prevention of child trafficking in Armenia through a awareness raising, capacity building and networking" implemented by People in Need*, Primeast, s. r. o. – ARC Applied Research & Consulting, June – July.
- Henkin, L. and col. (1999): *Human Rights*, New York: Foundation Press.
- Henkin, L. (1998): *Religion, Religions, and Human Rights*, *The Journal of Religious Ethics*, Vol. 26, No. 2, Fall, pp. 229–239.
- Henkin, L. (2006): *Human Rights: Ideology and Aspiration, Reality and Prospect* in: Allison, G. and Power, S. (eds., 2006): *Realizing Human Rights. Moving from Inspiration to Impact*, New York, Palgrave Macmillan, pp. 3–38.
- Humphrey, J. P. (1984): *Human Rights and United Nations: A Great Adventure*, New York, Transnational Publisher.
- Ignatieff, M. (2001): *Human Rights as Politics and as Idolatry*, Princeton, Princeton University Press.
- Jhabvala, F. (1997): *The drafting of the Human Rights Provisions in the UN Charter*, *Netherlands International Law Review*, Vol. XLIV, p. 13.
- Kruger, M. and Weissbrodt, D. (2003): *Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights*, *American Journal of International Law*, Vol. 97, ps. 901–921.
- Lebeda, P. a Lukáš, I. (eds., 2009): *Rozvojová pomoc nestačí. Alternativní politické přístupy k chudobě a bezmoci ve světě*, Praha, Pražský institut pro globální politiku – Glopolis.
- Moser, C. and Norton, A. (2001): *To Claim Our Rights: Livelihoods Security, Human Rights and Sustainable Development*, London, ODI.
- Nowak, M. (2003): *Introduction to the International Human Rights Regime*, Leden/Boston, Martinus Nijhoff Publisher.
- Ratner S. (2001): *Corporations and human rights: a theory of legal responsibility*, *Yale Journal of International Law*, Vol. 111, No. 3, ps. 443–65.
- Ussar, M. (2011): *Integration of the human rights-based approach into development policies and programmes: A guide for the New EU Member States*, Budapest, Minority Rights Group Europe.
- Uvin, P. (2004): *Human rights and development*, Bloomfield, Bonn, Kumarian Press.
- Vašák, K. (1977): *Human Rights: A Thirty-Year Struggle: The Sustained Efforts to Give Force of Law to the Universal Declaration of Human Rights*, *UNESCO Courier* 30 (11), November.
- Vašák, K. (1990): *Les différentes catégories des Droits de l'homme*, *Les dimensions universelles des Droits de l'homme*, Brussels, UNESCO-Bruylant.

Dokumenty OSN

- OHCHR (2006): *Frequently asked questions on a human rights-based approach to development cooperation*, New York/Geneva, UN.
- United Nations (1945): *United Nations Charter*, San Francisco, 26 June.
- United Nations General Assembly (1948): *Universal Declaration on Human Rights*, Res. 217 (A) (III), 10 December.
- United Nations General Assembly (1966): *International Covenant on Civil and Political Rights*, GA Res. 2200 A (XXI), 16 December.
- United Nations General Assembly (1966): *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, GA Res. 2200 A (XXI), 16 December.
- United Nations General Assembly (1986): *Declaration on the Right to Development*, A/RES/41/128, 4 December.
- United Nations General Assembly (1993): *Vienna Declaration and Programme of Action*, U.N. Doc A/CONF.157/23, World Conference on Human Rights, 25 June.
- United Nations General Assembly (2000): *United Nations Millennium Declaration*, A/Res/55/2, 18 September.
- UNDP (2000): *Human Development Report 2000: Human rights and human development* New York, UN.
- UNDP (2003): *Human Development Report 2003: Millennium Development Goals: A compact among nations to end human poverty. Summary*, New York, UN.
- UNDP (2008): *Georgia Human Development Report 2008: The Reforms and Beyond*, Tbilisi: UNDP.

Jiné dokumenty a zprávy

- EU (2010): *Progress made on the Millennium Development Goals and Key Challenges for the road ahead – A twelve-point EU action plan in support of the Millennium Development Goals*.
- Government of Armenia, United Nations Country Team in Armenia Office of the UN Resident Coordinator (2010): *Armenia: MDG National Progress Report*, Yerevan.

Inter-Agency Workshop on „Human Rights-based Approach to Development in the Context of UN Reform“ (2003): *The Human Rights Based Approach to Development Cooperation Towards a Common Understanding Among UN Agencies*, Stamford.

International Human Rights Network (2008): *Human Rights-Based Approaches and European Union Development Aid Policies*, briefing paper, IHRN.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, United Nations System in China (2010): *China's Progress towards the Millenium Development Goals*. 2010 Report, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China.

National Bureau of Statistics (2009): *China Statistical Yearbook 2009*.

Rapport de suivi des objectifs du millénaire pour le développement 2010: République Centrafricaine, Mai.

Vláda ČR (2010): *Zákon č. 151/2010 Sb., o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci*, 21. duben.

Vláda ČR (2010): *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017*, 24. květen.

ELEKTRONICKÉ (naposledy konzultováno 10. prosince 2011)

Dokumenty OSN

- CESCR (2002): General comment 15. The right to water. Arts. 11, 12, E/C.12/2002/11, 11–29 November 2002, on-line text (<http://cesr.org/generalcomment15>).
- Gordon, D.(2005): Indicators of Poverty & Hunger, New York, UN, on-line text (http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/ydiDavidGordon_poverty.pdf).
- ILO: ILO Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises, on-line text (<http://www.ilo.org/public/english/standards/norm/sources/mnehtm>).
- Informační centrum OSN v Praze: Lidská práva. Nástroje na ochranu lidských práv, on-line text (<http://www.osn.cz/lidska-prava/?kap=6>).
- United Nations General Assembly (1995): World Summit for Social Development Programme of Action, Copenhagen, on-line text (<http://www.un.org/esa/socdev/wssd/agreements/poach2.htm>).

Jiné dokumenty a zprávy

- Canadian Council on Social Development (2001): Defining and Re-defining Poverty, on-line text (<http://www.ccsd.ca/pubs/2001/povertyp.htm>).
- ILO Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises, on-line text (<http://www.ilo.org/public/english/standards/norm/sources/mnehtm>).
- OECD: Guidelines for Multinational Enterprises, on-line text (http://www.oecd.org/document/28/0,2340,en_2649_34889_2397532_1_1_1_1,00.html).
- Rozvojovka: Typy dětské práce, on-line text (http://www.rozvojovka.cz/download/pdf/pdfs_227.pdf).
- Sax, H.: Child poverty – Millenium Development Goals – Rights of the Child, paper for the Austrian Development Agency, on-line text (http://www.entwicklung.at/uploads/media/Child_poverty_and_MDG.PDF).
- Terre des hommes: Childtrafficking, online text (<http://www.childtrafficking.com/Content/aboutus.php>).
- UNDP (2000): Human Development Report 2000. Human rights and human development – for freedom and solidarity. Overview, on-line text (<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2000/>).

Webové stránky

- Business-Human Rights: www.business-humanrights.org.
- CIA: The world factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ct.html>.
- Člověk v tísni: www.clovekvtisni.cz.
- Charita Česká republika: <http://www.caritasczech.org>.
- Human Development Reports: <http://hdr.undp.org/en/reports>.
- Lidská práva: Mapa lidskoprávních úmluv ve světě: <http://www.lidskaprava.cz/student/vsechna-temata/interaktivni-mapy/mapa-lidskopranich-umluv-ve-svete>.
- NaZemi – společnost pro fair trade: www.nazemi.cz.
- Siriri: <http://www.siriri.org>.
- Transparency International: <http://www.transparency.org>.
- UN Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org>.
- UN Treaty Collection: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-12&chapter=4&lang=en.
- Yale Law School: The Avalon Project. Dokuments in Law, History and Diplomacy: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp.

PODĚKOVÁNÍ

FoRS vřele děkuje všem, kteří se na studii podíleli, či přispěli při jejím vzniku informacemi, svými zkušenostmi a radami:

Katarína Šrámková, autorka studie - NaZemi – společnost pro fair trade

Kateřina Zezulková – ADRA ČR

Jan Böhm – SIRIRI

Jan Faltus – Člověk v tísni

Karel Komárek, Hana Volná, Jan Látal – Ministerstvo zahraničních věcí ČR

Aurele Destrée, Petr Lebeda – Glopolis

Ondřej Horký – Ústav mezinárodních vztahů

Maria Staszkiwicz – AMO – Asociace pro mezinárodní otázky

Sabina Dvořáková – DEMAS – Asociace pro podporu demokracie a lidských práv

Inka Píbilová, Jana Miléřová, Zuzana Dudová – FoRS, České fórum pro rozvojovou spolupráci

FORs

© FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci
Bělehradská 92, 120 00 Praha 2
Tel.: +420 222 522 480
www.fors.cz
Registrace č. 56/2150/02 na Magistrátu hl. města Prahy,
odd. občansko-správních agend ze dne 7. 10. 2002, IČ 71010114

ISBN: 978-80-904395-8-0

The logo for FoRS, featuring the word "FORs" in a stylized, hand-drawn font. The letters are blue with a white outline, and there is a horizontal line above the "O".